

Trygghet och studiero i stadens skolor 2020

stockholm.se

Sammanfattning

Kommunfullmäktige har gett utbildningsnämnden i uppdrag att årligen utarbeta en rapport om trygghet och studiero i stadens skolor. Denna första årliga rapport bidrar med en översikt av nuläget med avseende på trygghet och studiero i stadens kommunala skolor, samt det arbete som bedrivs för att skapa en trygg och god lärmiljö för alla elever.

I rapporten konstateras att drygt åtta av tio elever känner sig trygga i skolan, men bara varannan elev upplever att de har god studiero. En av fem elever uppger att man under det senaste läsåret blivit illa behandlad i skolan. Dessa andelar har legat relativt konstant under de senaste åren sett till stadens totala resultat. Det finns dock stora variationer mellan skolor, liksom över tid för enskilda skolor.

Tillfrågade rektorer skattar överlag både graden av trygghet och studiero i verksamheten som goda. Samtidigt anger en betydande andel att olika ordnings- och trygghetsstörande företeelser som exempelvis sen ankomst, bristande studiero samt konflikter, hot och våld mellan elever förekommer i åtminstone viss utsträckning.

Överlag tillämpar skolorna ett brett register av både förebyggande och åtgärdande insatser. Det finns dock önskemål om en förstärkt samverkan framförallt med socialtjänst och psykiatri, samt ökat stöd från central förvaltning vad gäller enstaka svåra elevärenden där skolan bedömer att de tagit till de åtgärder som kan vidtas lokalt utan framgång.

Utmaningar för förvaltningen i arbetet med att stärka trygghet och studiero i stadens skolor

Utifrån den kartläggning som genomförts har ett antal övergripande utmaningar för förvaltningens fortsatta arbete med att stärka trygghet och studiero i stadens skolor identifierats. Dessa är:

- *Fördjupa begreppsförståelsen av trygghet respektive studiero*
 - Både trygghet och studiero är mångfacetterade och delvis svårfångade begrepp, som dessutom ofta har olika innebörd för olika personer. Förvaltningen ser ett behov av att diskutera och arbeta mer med definitionen av begreppen trygghet respektive studiero, för att centrala och lokala analyser ska leda till effektiva åtgärder. Lika viktigt som själva begreppsdefinitionen är en diskussion på skolnivå kring normer och att verka för en gemensam

referensram som delas av samtliga på skolan inklusive eleverna.

- *Integrera studiero som en aspekt av undervisningskvalitet*
 - ”Trygghet och studiero” är ett flitigt använt samlingsbegrepp, som riskerar att dölja de två begreppens distinkta karaktär. Medan tryggheten påverkas av kränkningar och trakasserier skapas studiero av motiverande undervisning. Förvaltningen ser behov av att i högre utsträckning och mer systematiskt än i dag analysera och arbeta främjande för studiero i undervisningen. Det handlar om vad som händer i klassrummet och lärarnas ledarskap, det vill säga som en aspekt av undervisningens kvalitet.
- *Se bortom genomsnittet för att nå den otrygga femtedelen*
 - Att sätta en totalsiffra för trygghet eller studiero är ofta ett otillräckligt verktyg för att analysera situationen. Förvaltningen ser ett fortsatt behov av att utveckla arbetet på både lokal och central nivå med att identifiera vilka specifika elevgrupper som är utsatta i skolmiljön och hur dessa kan nås och synliggöras. En fördjupad förståelse för förutsättningarna ökar möjligheterna att vidta relevanta åtgärder och insatser.
- *Förstärka stöd och samverkan vad gäller de mest utmanande eleverna*
 - Förvaltningen ser ett behov av fortsatt arbete med att stärka samverkan med socialtjänst och psykiatri.
 - Flera rektorer ger i intervjuerna uttryck för ett behov av stöd vad gäller enskilda elever för vilka skolan bedömer att de tagit till de åtgärder som kan vidtas lokalt utan framgång. Förvaltningen kommer att fortsätta se över befintligt stöd och hur det kan anpassas efter skolornas behov.
- *Utveckla den centrala styrningen för att stödja skolorna*
 - Stadens styrning bör ha en stödjande funktion gentemot skolorna i deras arbete. Den behöver bidra till att skolornas förbättringsarbete utgår ifrån lokala utmaningar både vad gäller trygghetsarbetet som arbetet för god studiero genom förbättrad undervisning och ett stärkt ledarskap i klassrummet. Vidare bör den stödja ett kvalitetsarbete som inbegriper att följa upp analysera och vidareutveckla valda arbetssätt för ökad trygghet och studiero.

- Centralt behöver utbildningsförvaltningen systematiskt fortsätta att utveckla uppföljningen av lokala arbetssätt och utmaningar samt verka för förbättrade strukturer för att tillvarata och dela erfarenheter av fungerande arbetssätt mellan stadens skolor.

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Viktiga utmaningar i arbetet för trygghet och studiero i stadens skolor.....	3
Inledning.....	7
Syfte.....	7
Metod.....	8
Disposition	8
Avgränsningar och definitioner/centrala begrepp.....	9
Viktigt att arbeta systematiskt med både trygghet och studiero.....	10
Utbildningsförvaltningens arbete	11
Trygghet och studiero i stadens skolor: elevers och rektorers bild. 17	
Den övergripande bilden	17
Trygghet kontra studiero.....	18
Socioekonomiska aspekter av trygghet och studiero	20
Könsaspekter av trygghet och studiero	21
Kränkningar och andra företeelser med negativ påverkan på tryggheten.....	22
Skolornas arbete för trygghet och ökad studiero.....	25
Samverkan med andra aktörer	28
Stöd och styrning från utbildningsförvaltningen.....	29
Identifierade utmaningar utifrån elevernas och rektorernas bild.....	30
Fördjupa begreppsförståelsen för att möjliggöra effektiva åtgärder.....	30
Se bortom genomsnittet för att nå den otrygga femtedelen	31
Integrera studiero som en aspekt av undervisningskvalitet.....	31
Fel! Bokmärket är inte definierat.	
Förstärk stöd och samverkan vad gäller de mest utmanande eleverna....	33
Utveckla den centrala styrningen för att stödja skolorna.....	34

Bilagor

1. Elevernas bild av trygghet och studiero i elevundersökningen
2. Enkät om trygghet och studiero till rektorer i Stockholms stad
3. Sammanställning av intervjuer med rektorer

Inledning

Kommunfullmäktige har gett utbildningsnämnden i uppdrag att årligen utarbeta en rapport om trygghet och studiero i stadens skolor. Rapporten tar sin utgångspunkt i skollagens krav på att alla elever ska tillförsäkras en trygg och stödjande skolmiljö.¹ Inom Stockholms stad följs detta upp genom utbildningsnämndens nämndmål *Alla elever har en trygg och god lärmiljö*, vilket innebär följande förväntade resultat inom stadens skolor:

Alla elever känner sig trygga i skolan. Skolan erbjuder en god lärmiljö där bemötande och stöd ger eleverna förutsättningar att fokusera på utbildning och arbetsuppgifter. Det finns tydliga och kända rutiner på skolan för hur man ska hantera olika situationer, exempelvis frånvaro och olika former av kränkningar. Medvetenheten om den fysiska miljöns betydelse för en trygg och kunskapsstödjande arbetsmiljö är hög. Skolan har god samverkan med vårdnadshavare samt socialtjänst, polis och andra relevanta aktörer.

I utbildningsnämndens verksamhetsplan för 2020 lyfts att det systematiska kvalitetsarbetet dels syftar till att utveckla undervisningens kvalitet och upprätthålla studieron och dels att skolorna fortsatt ska utveckla sitt systematiska kvalitetsarbete avseende kränkande behandling.² Utbildningsförvaltningen ska stödja skolorna i deras arbete och lokalt ska elever, vårdnadshavare och anställda på skolan vara delaktiga i att skapa en trygg miljö med där eleverna har studiero utifrån givna ömsesidiga förväntningar.

Denna rapport är en del i att följa upp det arbete som bedrivs på skolorna och inom utbildningsförvaltningen och vilket utfall det får.

Syfte

Denna rapport bidrar med en nulägesbeskrivning med avseende på trygghet och studiero i stadens skolor, samt det systematiska arbete som bedrivs i olika former och på olika nivåer för att skapa en trygg och god lärmiljö för alla elever. I det ingår att kartlägga och beskriva nuläge och pågående systematiska insatser för ökad trygghet respektive studiero i Stockholms stads skolor och vid utbildningsförvaltningen centralt. Det vill säga ge en bild av både det faktiska tillståndet i stadens skolor och skolornas respektive huvudmannens arbete.

¹ Skollagen (2010:800), 5 kap. 3§

² Stockholms stad, Utbildningsnämnden, Verksamhetsplan 2020, s. 34

Metod

För att teckna en bild av läget vid stadens skolor beträffande trygghet och studiero har huvudsakligen tre källor använts. Elevernas upplevelser fångas i första hand genom en analys av Stockholms stads årliga elevenkät som riktar sig till alla stadens elever. I grundskolan riktar sig enkäten till årskurs 2, 5 och 8.³ I grundsärskolan besvaras enkäten av vårdnadshavare till barn i årskurs 1–6, och av grundsärskoleelever i årskurs 7–9. Inom gymnasieskolan besvaras enkäten av elever i årskurs 2.⁴

Utöver den årliga elevenkäten har även separat enkät genomförts inom ramen för denna rapport. Enkäten skickades ut i oktober 2020 och gick ut till samtliga rektorer på kommunala skolor i Stockholm stad.

Därutöver har gruppintervjuer genomförts med ett antal rektorer. Intervjuer har hållits med två grupper av rektorer inom grundskolan och två grupper inom gymnasieskolan, där varje grupp har bestått av två eller tre rektorer.⁵ Urvalet av rektorer har gjorts utifrån en fördelning av skolor baserad på skolornas elevsammansättning, inom grundskolan avseende socioekonomiska förutsättningar och inom gymnasiet avseende elevernas gymnasieantagningspoäng.

Slutligen har en kartläggning genomförts av det arbete som bedrivs på central förvaltning för att följa upp och stötta skolorna i deras arbete för ökad trygghet och studiero.

Disposition

Rapporten är disponerad utifrån det ovanstående syftet och inleds med en sammanfattning av de övergripande slutsatserna. Efter inledningen (detta kapitel) följer en redogörelse för hur central förvaltning idag arbetar för att på olika sätt följa upp och stötta skolorna i deras arbete för ökad trygghet och studiero i stadens skolor.

I det följande kapitlet ges en samlad bild av elevers och rektorer upplevelse av situationen vad gäller trygghet och studiero i stadens skolor. Sammanställningen bygger på vad som framkommit utifrån analysen av enkätsvar från elever och rektorer samt genomförda

³ Grundskoleundersökningarna genomförs även i förskoleklass, fritidshem och fritidsklubb och besvaras då av vårdnadshavare. Detsamma gäller även delar av undersökningen vad gäller grundskolans årskurs 2.

⁴ Det genomförs även årliga undersökningar för elever som går på gymnasiesärskola. Under våren 2020 genomfördes dock inte elevenkäten för gymnasiesärskolan. Undersökningen genomförs istället under höstterminen 2020 och har därför inte analyserats inom ramen för denna rapport.

⁵ En rektor för gymnasiesärskola ingick i en av grupperna.

rektorsintervjuer. Efter denna sammanställning presenteras ett antal övergripande utmaningar: områden som utifrån analysen framstår som centrala för att ytterligare utveckla det lokala och centrala arbetet för trygghet och studiero i staden.

Utöver huvudrapporten tillkommer tre bilagor med fördjupningsmaterial som mer i detalj redogör för vad som framkommit vid analysen av elevsvar från stadens elevenkät, analysen av rektorers svar i rektorsenkät om trygghet och studiero, respektive genomförda gruppintervjuer med rektorer.

Avgränsningar och definitioner/centrala begrepp

Rapporten tar sin utgångspunkt i lagstiftningen på området, stadens riktlinjer för trygghet och studiero samt ambitionen att särskilja dessa båda begrepp. Nedan definieras vad som avses med respektive begrepp.

Trygghet

Det systematiska trygghetsarbetet i allmän bemärkelse utgörs av skolans värdegrundsarbete och främjande av respekt och goda relationer. Mer konkret kan det innefatta tydliga och kända rutiner på skolan för hur man ska hantera olika situationer som uppstår på skolan, incidentrapportering, disciplinära åtgärder, ordningsregler samt arbetet med skolans plan mot diskriminering och kränkande behandling. Det inkluderar även exempelvis våldspreventivt arbete, arbete mot våldsbejakande extremism och kompetensutveckling i hbtq-frågor och normkritik. En trygg skola kännetecknas av hög förekomst av trygghet, trivsel, god stämning och tillit mellan elever och personal samt en låg eller obefintlig förekomst av kränkningar och diskriminering, hot, våld, droger och skadegörelse.

Kränkande behandling och diskriminering

Utöver det allmänna ansvar som åligger skolan att försäkra eleverna en trygg skolmiljö har skolan även ett särskilt ansvar att förebygga och förhindra kränkande behandling och diskriminering i skolan. Gemensamt för begreppen är att de inkluderar handlingar som skadar en elevs självkänsla. Förekomsten av diskriminering ses som särskilt allvarligt och regleras därför av särlagstiftning, utifrån diskrimineringsgrunderna. Enkelt uttryckt utgör kränkande behandling ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet och som inte har samband med någon diskrimineringsgrund eller diskrimineringslagen. En sådan handling som har denna koppling utgör istället diskriminering.

Studiero

Studiero har en stark koppling till kvaliteten på undervisningen och därmed till lärarnas förutsättningar att bedriva en god undervisning.⁶ Skolinspektionen definierar begreppet ”studiero” som att eleverna genom undervisningen fokuserar på lärandet och att störande inslag minimeras.⁷ Det innebär en lärmiljö där bemötande och stöd ger eleverna förutsättningar att fokusera på utbildning och arbetsuppgifter. En skola med studiero kännetecknas av att den har strukturer för en hög undervisningskvalitet, en organisation för stabilitet i personalgruppen och elever som ges fysiska och pedagogiska förutsättningar att arbeta i lugn och ro på lektionerna.

Viktigt att arbeta systematiskt med både trygghet och studiero

Det är viktigt att hålla isär begreppen trygghet och studiero. Det har bland annat påpekats av Skolinspektionen i en rapport från 2020. Myndigheten påpekar där att det visserligen kan finnas en ömsesidig påverkan mellan trygghet och studiero på det sättet att på skolor där många elever är trygga, upplevs också studieron som bättre och elever som känner sig trygga ser mer positivt på skolarbetet i övrigt. Det är dock viktigt att vid kartläggning och analys särskilja begreppen för att kunna identifiera och vidta ändamålsenliga åtgärder. I analysen lyfter Skolinspektionen även särskilt fram behovet av att säkra systematiken i arbetet med studiero.⁸ En förutsättning för genomförandet av träffsäkra lokala åtgärder på skolorna är att det bedrivs ett systematiskt arbete som omfattar såväl trygghet som studiero både på skolenhetsnivå och på huvudmannanivå.

⁶ Skolinspektionen (2020), Skolors arbete med trygghet och studiero - En tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019, s.5,7

⁷ Skolinspektionen (2016), Skolans arbete för att säkerställa studiero - det räcker inte med att det är lugnt, eleverna måste lära sig något också, s. 8f.

⁸ Skolinspektionen (2020), Skolors arbete med trygghet och studiero - En tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019

Utbildningsförvaltningens arbete

Utbildningsförvaltningen stödjer skolorna på olika sätt med rutiner och insatser som syftar till att främja trygghet och studiero inom stadens skolor. Här ges en översiktlig beskrivning av det arbetet.

Riktlinjer för trygghet och studiero

I juni 2019 tog utbildningsnämnden beslut om centrala riktlinjer för trygghet och studiero, samt ett förväntansdokument som syftar till att stödja skolornas arbete med att förmedla tydliga förväntningar och belysa det gemensamma ansvar som skola, vårdnadshavare och elever har för en gynnsam skolgång. Vidare förtydligas de befogenheter och åtgärder som skolans styrdokument föreskriver. Riktlinjerna inbegriper arbetet inom följande områden:

- Nolltolerans mot hot, våld, kränkande behandling, droger och skadegörelse
- Disciplinära åtgärder
- Ordningsregler
- Plan mot diskriminering och kränkande behandling
- Studiero

Förvaltningen har även tagit fram ett stöddokument till skolorna med vägledning i arbetet för trygghet och studiero, bland annat med hänvisning till Skolverkets stödmaterial om studiero och ordningsregler.

Systematisk uppföljning av skolornas arbete kring trygghet och studiero

Skolornas systematiska kvalitetsarbete följs upp i de årliga resultatdialogerna mellan respektive rektor och grundskole- och gymnasiechef. Resultatdialogerna är en viktig del av förvaltningens styrning av och stöd till skolorna. Uppdrag och resultat avseende trygghet och studiero är centrala frågeställningar i resultatdialogerna som förs med varje skola. I detta ingår en analys av resultatet av stadens brukarundersökning. Det huvudsakliga syftet med resultatdialogerna är att identifiera skolornas framgångsfaktorer och utvecklingsområden. I dialogen identifieras även behovet av eventuellt stöd från central förvaltning.

Stöd i kartläggning- och utvärdering av skolans verksamhet, vägledning kring organisation och processer, handledning till olika professioner liksom fördjupat analysstöd är exempel på några sådana behovsanpassade insatser som central förvaltning i dialog med skolorna erbjuder för att stärka det systematiska kvalitetsarbetet under läsåret 2019/2020.

Grundskoleavdelningens ledningsgrupp samlar gemensamma iakttagelser från skolornas redogörelser genom tematiska diskussionsforum där trygghet och studiero utgör ett tema. Syftet är att lyfta och ta till vara viktiga erfarenheter och identifiera eventuella utvecklingsbehov.

Förvaltningsövergripande arbete mot diskriminering och kränkande behandling

Utbildningsförvaltningen centralt och stadens skolor arbetar för nolltolerans mot alla sorters kränkningar. Förvaltningen har tagit fram en vägledning och mall för plan mot kränkande behandling som stöd för rektorer i arbetet med att årligen upprätta denna plan. I planen redogör skolorna för hur de systematiskt arbetar med att förebygga all form av kränkande behandling av elever. Grundskole- och gymnasieavdelningen har former för att granska och ge återkoppling på skolornas planer mot kränkande behandling.

Vidare finns ett antal rutiner för såväl skolorna som för central förvaltning i arbetet med kränkande behandling. Rektor ska enligt skollagen skyndsamt anmäla kränkningar till huvudmannen, vilket enligt förvaltningens bedömning innebär inom en vecka. Som stöd för detta finns rutiner och mallar. Kränkningen ska anmälas utifrån elevens subjektiva upplevelse och utan någon värdering av hur allvarlig en händelse är.

Utbildningsförvaltningen hanterar kränkningsanmälningarna inom grundskole- respektive gymnasieavdelningen. Anmälningarna sammanställs, analyseras och följs upp. När det gäller anmälningar som rör personal-elevkränkningar, upprepade kränkningar och kränkningar av sexuell karaktär ska skolan inom fyra veckor inkomma med en utredning av kränkningen. Central förvaltning följer upp dessa ärenden genom återkoppling till skolan.

Grundskolestaben respektive gymnasiestaben genomför vidare årliga utbildningsinsatser avseende kränkande behandling och stadens rutiner för anmälan och utredning. Därtill genomför grundskolestaben utbildningar på skolor efter förfrågan.

Statistik om kränkande behandling och anmälningar redovisas för respektive grundskole-/gymnasiechef, på aggregerad nivå för ledningsgrupperna för grundskoleavdelningen respektive gymnasieavdelningen samt tillsammans med skolorna i samband med resultatdialogerna.

Under vårterminen 2020 inkom det sammanlagt 3 966 anmälningar om kränkande behandling till huvudmannen från stadens grundskolor. Siffran omfattar både de anmälningar som förvaltningen följer upp samt de som inte följs upp. Under samma tidsperiod inkom 54 anmälningar om kränkande behandling från Barn- och elevombudet. Av dessa avskrevs 20 ärenden, dvs Barn- och elevombudet bedömde att ärendena inte utgjorde kränkande behandling redan innan anmälningarna tilldelades huvudmannen för handläggning. Grundskoleavdelningen har således hanterat 34 anmälningar om kränkande behandling från Barn- och elevombudet under vårterminen 2020. Av dessa har 5 anmälningar lett till förelägganden. Ett flertal anmälningar är ännu ej avslutade. Antalet anmälningar ska ses i ljuset av att ca 77 000 elever går i stadens kommunala grundskolor.

Under vårterminen 2020 inkom 9 anmälningar om kränkande behandling till huvudmannen från stadens gymnasieskolor. Ett ärende har följts upp enligt stadens rutiner. Inga ärenden har lett till förelägganden.

Huvudmannens klagomålshantering

Utöver rektors skyldighet enligt skollagen att skyndsamt anmäla kränkningar till huvudmannen, så har alla huvudmän ett ansvar att ta emot och utreda klagomål mot den utbildning som huvudmannen bedriver. Klagomålshantering innebär att barn, elever, vårdnadshavare och andra ska kunna lämna sina klagomål till huvudmannen och att denne ska utreda frågan och åtgärda eventuella brister i verksamheten.

Utbildningsförvaltningen har tagit fram skriftliga rutiner för skolornas klagomålshantering med förslag på anvisningar om hur klagomålshanteringen ska ombesörjas av skolledare. Vid varje skola förväntas rektor fatta beslut om rutinerna för hantering av synpunkter och klagomål samt utse ansvariga för hanteringen.

Klagomålen delas in i fyra kategorier: skolsituation för barn/elev, diskriminering och kränkande behandling av barn/elev, fysiska miljöer, exempelvis lokaler, samt övrigt ärende. De klagomål som avser diskriminering och kränkande behandling anmäls som tidigare

nämnts till huvudmannen. Övriga tre kategorier följs upp av skolledare på respektive skola.

Stöd till skolornas elevhälsa

Enheten för elevhälsa stödjer och handleder skolors elevhälsoteam och respektive elevhälsoprofession i deras arbete med att främja elevernas lärande och hälsa. Trygghet och studiero ingår som en viktig del i arbetet.

Exempelvis drivs ett nätverk för elevhälsans professioner där temat i år (2020) och kommande år är ”Främja närvaro och förebygga frånvaro”, där trygghet och studiero är centrala frågor. Även i introduktionskursen för nyanställda skolkuratorer behandlas området.

Skolakuten

Skolakuten är en mindre undervisningsgrupp med hög personaltäthet där elever av disciplinära skäl kan placeras tillfälligt. Vid Skolakuten placeras elever i årskurs 6–9 som följd av att de allvarligt stört andra elevers trygghet och studiero. En placering varar mellan två och fyra veckor och syftar till att dels tillförsäkra eleverna på hemskolan trygghet och studiero, dels ge hemskolan tid att utreda och förbereda eventuella stödinsatser för elevens återgång. Skolakuten arbetar på uppdrag av grundskoleavdelningen och finns på två ställen i staden, Östermalm och Kungsholmen.

Förvaltningen har två grupper med sammanlagt plats för 12 elever på Skolakuten. Under vårterminen 2020 var ca 35 elever placerade där.

Skolor förväntas ha vidtagit mindre ingripande åtgärder innan en placering vid Skolakuten aktualiseras. En sådan åtgärd kan vara skriftlig varning eller omplacering inom skolenheten.

En ansökan om placering vid Skolakuten görs av rektor till den grundskolechef som koordinerar placeringarna.

Skolakuten fungerar också som ett nav med särskild kompetens kring hur man kan arbeta med elever som stör andra elevers trygghet och studiero. Navet ska ses som kompetenscenter med mobilt arbetssätt som möjliggör konsultation och kontinuerlig handledning till skolor med behov av stöd. Stödet kan ges till både elever och personal. Navet ska tillhandahålla kompensatoriskt stödmaterial och hjälpa andra skolor med att anpassa lärmiljön enligt senaste forskning.

Central säkerhetsfunktion

Stadens skolor kan få stöd rörande frågor om säkerhet och kris genom förvaltningens säkerhetsfunktion. Säkerhetsfunktionen tillser att utbildningsförvaltningen har en fungerande organisation för krishantering och säkerhetsfrågor. Funktionen kvalitetssäkrar, utvecklar och följer upp utbildningsnämndens säkerhetsarbete. Ett stödmaterial har tagits fram för skolornas respektive central förvaltnings förebyggande säkerhetsarbete inom följande områden:

- Krishantering: krisplaner, krisledning, rekommendationer
- Personskydd och Personsäkerhet: grövre våld, hotbedömning, rekommendationer
- Anläggningssäkerhet: brandsäkerhet, skalskydd, rekommendationer
- Risk och sårbarhet: generella risker
- Försäkringsfrågor: vägledning vid egendomsskada

Samverkan med polis och socialtjänst

Stockholms stad och polisregion Stockholm har överenskommelser för att stärka samverkan och arbetet mot brott och otrygghet. Staden har på så sätt slutit lokala samverkansavtal med polisen och stadsdelsförvaltningarna. Trygghetsskapande och behovsanpassade samverkansinsatser genomförs kontinuerligt inom stadens skolor tillsammans med fältassistenter och polis.

Arbete mot våld och våldsbejakande extremism

Förvaltningen arbetar utifrån utbildningsnämndens handlingsplan mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. I handlingsplanen finns en tydlig ansvarsfördelning och struktur som syftar till att ge skolorna stöd i sitt arbete med att förebygga och motverka våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck. Handlingsplanen anger hur skolorna ska agera när de upptäcker att någon kan vara utsatt för hedersrelaterat förtryck eller utsatt för våld i nära relation. Det pågår ett arbete på förvaltningen med att implementera handlingsplanen genom att informera om den samt genom utbildningsinsatser om bland annat orosanmälningar till socialtjänsten och om tecken på utsatthet. I den övergripande samverkansöverenskommelsen mellan Stockholms stad och polisregion Stockholm ingår en intensifierad samverkan mellan staden och lokala myndigheter där det bland annat finns ett nätverk av samordnare som arbetar mot våldsbejakande extremism.

Samtliga stadsdelsförvaltningar har en samordnare, vilket också social-, arbetsmarknads-, utbildnings-, idrotts- och kulturförvaltningen har. Nätverket leds av stadens samordnare mot våldsbejakande extremism.

Förvaltningen fortsätter även att implementera metoder för att förebygga våld i stadens skolor. Metoden Mentors in Violence Prevention (MVP) används inom högstadieskolor och gymnasium, metoden Agera tillsammans används för mellanstadiet. Arbetet genomförs i samarbete mellan socialförvaltningen och utbildningsförvaltningen.

Funktionsprogram för trygga lokaler

Funktionsprogrammet är stadens beställningsunderlag vid skolbyggnadsprojekt. Programmet används i sin helhet i projekt som berör grundskolor och delvis i projekt som berör gymnasieskolor. Funktionsprogrammet beskriver viktiga kvaliteter och egenskaper som ska uppnås/finnas i en skolas lokaler. I korthet ska programmet leda till trygga, varierande och flexibla lokaler som är yteffektiva och hållbara över tid. Funktionsprogrammet har trygghetsaspekten som en central utgångspunkt som ska vara överordnat annat.

Trygghet och studiero i stadens skolor: elevers och rektorers bild

Det här kapitlet ger en översiktlig bild av vad som framkommer i Stockholms stads elevenkät, genomförd rektorsenkät samt i gruppintervjuer med rektorer inom ramen för denna rapport. För mer fördjupat underlag, se respektive kapitel.

Den övergripande bilden

Drygt åtta av tio elever är trygga i skolan, men bara varannan upplever att de har god studiero

Den stora majoriteten av eleverna i stadens skolor, oavsett årskurs och skolform, upplever att de är trygga i skolan. Ungefär åtta av tio elever uppger i stadens elevenkät att de känner sig trygga i skolan, med viss variation mellan årskurserna. Att eleverna upplever studiero är däremot mindre vanligt: bara runt hälften av eleverna i grundskolans årskurs 5 och 8 samt i gymnasieskolan uppger att de har studiero i skolan. Inom grundsärskolan är upplevelsen av studiero överlag högre än inom grundskolan.

Även rektorerna skattar tryggheten högre än studieron

Rektorerna bedömer i genomförd enkät generellt sett att eleverna i hög utsträckning är trygga i skolan och att de har studiero. Liksom eleverna bedömer de att eleverna är trygga i skolan i något högre uträkning än de har studiero. I rektorsenkäten skattas generellt såväl förekomsten av trygghet som studiero något högre i stadens gymnasieskolor än i grundskolorna.

Små förändringar över tid men stor variation mellan och inom skolor

Andelen instämmande elever på de två övergripande frågorna om trygghet respektive studiero i elevenkäten har legat mycket stabilt över de senaste tre åren. Det gäller även skillnaderna mellan årskurser och skolformer. Resultaten för enskilda skolor varierar dock ofta kraftigt över tid. Exempelvis kommer elevenkätresultaten vid en genomsnittsskola i årskurs 5 avseende trygghet under en femårsperiod åtminstone något år förändras med uppåt 20 procentenheter och vad gäller studiero med mer än 30 procentenheter jämfört med föregående år.⁹

⁹ Se fördjupningsbilaga 1, Elevernas bild av trygghet och studiero i elevundersökningen.

Vad gäller upplevd trygghet är spridningen i resultat mellan skolor som störst i årskurs 5 och minst i årskurs 8. För årskurs 5 finns exempelvis i 2020 års mätning skolor där samtliga eleverna uppger att de känner sig trygga i elevenkäten, och skolor där bara två av fem elever gör det. Det syns också tecken på en utveckling mot ökade skillnader mellan skolor i upplevd trygghet, mest tydligt i de lägre årskurserna, på så sätt att de lägsta värdena successivt letar sig nedåt år till år. Viktigt att notera är dock att de allra lägsta resultaten på skolnivå inte tenderar att hålla i sig över tid, utan oftare representerar tillfälliga kraftiga fall under ett enskilt år.

Än större är spridningen mellan skolor sett till upplevd studiero. Även här är den som allra störst i årskurs 5: det finns skolor där samtliga elever i årskurs 5 svarar att de har studiero, och andra skolor där mindre än var femte elev svarar att de upplever studiero.

Elevernas upplevda trygghet respektive studiero är lägst i grundskolans högre årskurser.

När det gäller elevernas upplevelse av trygghet respektive studiero är skillnaderna mellan årskurser tydliga och över tid likartade. Högst upplevd trygghet har eleverna i stadens gymnasieskolor följt av grundskolans årskurs 2. Studieron skattas som bäst av eleverna i grundskolans årskurs 2 och sämst i årskurs 8.

Den genomförda rektorsenkäten visar ett likartat resultat som elevenkäten. Där framkommer en högre skattning av trygghet och studiero på grundskolorna som inte har högstadium jämför med de som har högstadium, även om skillnaderna är förhållandevis små. Flera grundskolerektorer för skolor med högstadium uppger dock i intervju att de, trots att resultaten i elevenkäten återkommande sjunker med stigande ålder, inte alltid upplever att det speglar deras bild av hur det ser ut på skolan.

Trygghet kontra studiero

Tryggheten påverkas av kränkningar och trakasserier - studiero skapas av motiverande undervisning

I intervjuer framhåller flera rektorer att även om det finns en koppling mellan begreppen så handlar trygghet och studiero om delvis olika saker, varför det är av vikt att försöka sära begreppen åt. Det finns en samstämmighet kring att studiero i hög grad kan kopplas till kvaliteter i undervisningen, ledarskapet i klassrummen och lärmiljön. Trygghet beskrivs istället som ett vidare begrepp som innefattar elevernas allmänna mående och livssituation och har i det avseendet en mer känslomässig aspekt.

Även av elevenkäten framgår detta mönster. Elevernas svar på frågorna om studiero samvarierar främst med frågor om undervisningens kvalitet, medan trygghet istället främst samvarierar med frågorna om övergripande nöjdhet, trivsel och benägenhet att rekommendera skolan till andra.

Vad gäller förhållandet mellan begreppen är det flera rektorer som uttrycker att trygghet är en förutsättning för studiero. En rektor inom grundskolan exemplifierar med att de på dennes skola tidigare hade omfattande problem kopplat till trygghet och studiero och att de i det läget var tvungna att prioritera trygghetsfrågor. När skolan sedan hittat former för trygghetsarbetet på skolan och tryggheten ökat var det möjligt att arbeta med mer undervisningsnära frågor.

Viktigt att arbeta lokalt med begreppsdefinition

Flera rektorer uttrycker i intervju att det lokala arbetet med att tillsammans med eleverna definiera och skapa samsyn kring begreppen trygghet respektive studiero är viktigt, inte minst för att elevenkäter och annan uppföljning av elevernas bild av trygghet och studiero ska kunna bilda användbara underlag att utgå ifrån i skolans utvecklingsarbete. När det gäller studiero så uttrycker rektorerna i intervju att många elever definierar studiero det som att det ska vara tyst i klassrummet utan att reflektera över kopplingen till form och lektionsinnehåll.

Behov av att följa upp undervisningens kvalitet

Flera rektorer uttrycker också i intervjuerna ett behov av att i högre utsträckning än i dag analysera studiero kopplat till undervisningen i termer av vad som händer i klassrummet och lärarnas ledarskap. Flera av rektorerna ger samtidigt uttryck för att den typen av analys riskerar att uppfattas som mer personbunden och därmed mer känslig. De menar att det ligger en utmaning i att förskjuta fokus till att arbeta systematiskt med undervisningens kvalitet då det kan uppfattas som utpekande av enskilda lärare. Det framförs därför att det är viktigt att en sådan analys görs på organisatorisk nivå.

Socioekonomiska aspekter av trygghet och studiero

Elevernas upplevelse av trygghet och studiero påverkas inte av socioekonomiska mönster, däremot finns ett visst sådant mönster i rektorernas svar

Kopplingen mellan frågorna om trygghet och studiero och skolans socioekonomiska index är generellt sett låg i elevenkäten, det vill säga det socioekonomiska indexet har lågt eller inget samband med elevernas svar vad gäller upplevelse av trygghet och studiero i skolan. I den genomförda rektorsenkäten framkommer dock ett delvis annat mönster: rektorer vid grundskolor med högre socioekonomiskt index skattar trygghet och studiero på sin skola lägre än rektorer vid grundskolor med lägre socioekonomiskt index. Därutöver uppger de en högre förekomst av företeelser med negativ påverkan på tryggheten, såsom konflikter, ordningsstörningar och olika typer av trakasserier.

Rektorerna uttrycker att elevernas svar är kontextberoende

I de genomförda intervjuerna med rektorer resonerar flera av dem kring att elevernas svar i elevenkäten i hög utsträckning är kontextberoende. Rektorer från skolor med lågt socioekonomiskt index redogör exempelvis för att de anser att de får svårförklarligt låga resultat på elevernas enkätsvar avseende studiero fast personalen upplever att det är god studiero med generellt högpresterande elever. Motsatsvis ges exempel på att elever på en skola med högt socioekonomiskt index har uttryckt tillfredsställelse kring studieron fast personalen i hög grad upplever det motsatta. Även tidigare erfarenheter visar på utmaningar i att värdera elevenkätens svar och vidta åtgärder endast utifrån denna. Exempelvis gjordes år 2019 en utvärdering vid flera grundskolor i ett grundskoleområde i staden vilken överlag visade på bättre resultat av studiero än vad som framgick i stadens elevundersökning vad gäller de granskade skolorna.¹⁰

¹⁰ Stockholms stad, Utbildningsförvaltningen (2019) Rapport med fokus studiero 23 grundskolor i område 1.

Könsaspekter av trygghet och studiero

Det finns ett "könsgap" i elevernas upplevelse av trygghet, och det har flyttat nedåt i åldrarna

I grundskolans årskurs 2 finns ingen nämnvärd skillnad mellan flickors och pojkars upplevelse av trygghet i skolan. Detta förändras dock i årskurs 5 och 8, där en högre andel av pojkarna än av flickorna svarar att de känner sig trygga i skolan. "Könsgapet" vad gäller upplevd trygghet i årskurs 5 har under de fem senaste åren gått från att likna andraklassarnas (ingen skillnad mellan flickor och pojkar) till att mer likna åttondeklassarnas (pojkar oftare trygga än flickor).

I gymnasieskolan minskar skillnaden i upplevd trygghet mellan könen åter. I den senaste elevenkäten var andelen kvinnor i gymnasiets årskurs 2 som upplevde sig trygga i skolan lika hög som andelen män.

Störst otrygghet bland elever som inte vill uppge kön, eller anger att de har annan könstillhörighet än flicka eller pojke

Elever som inte vill uppge kön, eller anger att de har annan könstillhörighet än flicka eller pojke känner sig i lägre grad trygga i skolan än andra grupper, oavsett årskurs. Som störst är gapet i grundskolans årskurs 8 där bara strax över hälften av de som inte vill uppge kön eller anger att de har annan könstillhörighet än flicka eller pojke svarar att de känner sig trygga i skolan. Motsvarande andel för samtliga svarande i årskurs 8 var knappt fyra av fem elever. Även andelen som upplever att de blivit illa behandlade är högre i denna grupp än bland både pojkar och flickor.

Upplevelsen av studiero är likartat mellan pojkar och flickor, utom i årskurs 8

Vad gäller upplevd studiero är det bara i årskurs 8 som skillnaderna mellan könen är uttalade; där är andelen pojkar som anger att de har studiero på lektionerna högre än motsvarande andel bland flickorna. I gymnasiet varierar det över åren vilket av könen som har den högsta andelen instämmande på frågan.

Kränkningar och andra företeelser med negativ påverkan på tryggheten

Som konstaterats skattar både elever och rektorer tryggheten som överlag hög i stadens skolor. Samtidigt upplever en alltför hög andel elever otrygghet i sin skolvardag.

En av fem elever uppger att de blivit illa behandlade i skolan under läsåret

Elever i grundskolan uppger sig i högre grad ha blivit illa behandlade i skolan under läsåret än gymnasieelever. I grundskolan är det cirka var femte elev som blivit det, med sjunkande andel i takt med stigande ålder. Grundsärskoleelever i årskurs 7–9 uppger dock i högre grad än grundskoleelever i årskurs 8 att man blivit illa behandlad under läsåret. Inom gymnasieskolan rör det sig om ungefär var tionde elev.

Drygt hälften av de som blivit illa behandlade uppger att de har blivit det några enstaka gånger per termin. Av den återstående hälften som uppgett att de blivit illa behandlade uppger ungefär lika stor andel att de sker flera gånger per termin som att det sker flera gånger i veckan. Vanligast är att ha upplevt sig illa behandlad av antingen en elev i den egna klassen och näst vanligast av annan elev på skolan. Ju äldre eleverna är, desto vanligare är dock upplevelsen att ha blivit illa behandlad av sin lärare eller av annan vuxen på skolan.

En majoritet av utsatta elever anser inte att de vuxna på skolan reagerar om man själv eller någon annan elev har blivit illa behandlad

Från och med årets elevenkät ingår en fråga till elever i grundskolan om man berättat för någon vuxen att man blivit illa behandlad. Ju yngre barn, desto större är sannolikheten att en vuxen får veta att en kränkning ägt rum.

Enkäten innehåller också en fråga om de vuxna på skolan reagerar om man själv eller någon annan elev har blivit illa behandlad. I årskurs 5 upplever ungefär två av tre elever att de vuxna reagerar om de eller någon annan elev blivit illa behandlad. Motsvarande siffra för årskurs 8 är endast drygt hälften av eleverna. Vidare framgår att de elever som själva upplever sig utsatta för kränkningar har en mindre positiv bild av de vuxnas agerande – i denna grupp uppger bara en minoritet att vuxna agerar.

Psykiska och verbala kränkningar är de vanligast förekommande typerna av kränkningar

Enligt rektorsenkäten förekommer psykiska och verbala kränkningar på de allra flesta grund- och gymnasieskolor. Fysiska kränkningar förekommer på de flesta grundskolorna och på drygt två tredjedelar av gymnasieskolorna. Sexuella kränkningar förekommer på något mer än hälften av grundskolorna utan högstadium, på de flesta grundskolor med högstadium och på fyra av fem gymnasieskolor.

Störst förekomst av kränkningar vid grundskolor med högstadium

Omfattningen av samtliga kränkningar är enligt rektorsenkäten högst på grundskolor med högstadium. Psykiska och verbala kränkningar är ungefär lika omfattade på grundskolor utan högstadium och på gymnasieskolor. Fysiska kränkningar är mindre omfattande och sexuella kränkningar är mer omfattande på gymnasieskolor jämfört med grundskolor utan högstadium.

Socioekonomiskt finns det inga stora skillnader för grundskolorna i vilka *typer* av kränkningar som förekommer. Däremot förekommer samtliga kränkningstyper i *högre utsträckning* på skolor med höga socioekonomiska index, enligt rektorernas svar. Vad gäller sexuella kränkningar är mönstret dock inte lika tydligt som för övriga kränkningstyper. Förekomsten av sexuella kränkningar är istället enligt rektorsenkäten på ungefär samma nivå vid skolor med både lägre som högre socioekonomiskt index än genomsnittet och överlag låg i jämförelse med övriga typer av kränkningar.

Ovanligt att vuxna i skolan kränker elever, men fatalt för upplevelsen av trygghet när det sker

Det finns ett starkt samband mellan den övergripande frågan i elevenkäten om trygghet i skolan och upplevelsen av att ha blivit illa behandlad av elever eller vuxna på skolan. Ju oftare kränkningarna förekommer, desto mer negativ inverkan på den övergripande känslan av trygghet. Sett till vem man blivit illa behandlad av är det tydligt att kränkningar från vuxna har den mest negativa effekten på upplevelsen av trygghet.

Sen ankomst, bristande studiero i undervisningssituationen och konflikter utanför klassrummen är de vanligast förekommande ordningsstörande företeelserna

Sen ankomst, bristande studiero i undervisningen och konflikter i andra utrymmen än i undervisningssituationen förekommer i stort sett i samtliga grundskolor och detsamma gäller sen ankomst för gymnasieskolan. Hot och våld förekommer åtminstone i viss utsträckning i nästan en tredjedel av grundskolorna med högstadium. Vapen har enligt rektorsenkäten förekommit på ungefär en av fem grundskolor och endast på enstaka gymnasieskolor. På grundskolan förekommer alkohol och droger på cirka en tredjedel av skolorna, medan det förekommer på hälften av gymnasieskolorna.

Skolor där eleverna har mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar har en högre grad av ordningsstörande företeelser

Liksom avseende graden av kränkningar framkommer i rektorsenkäten en socioekonomisk skillnad inom grundskolan vad gäller förekomsten av ordningsstörande företeelser. I stort sett alla listade företeelser förekommer i högre utsträckning på skolor med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar än genomsnittet. För skadegörelse och obehöriga personer på skolan finns dock ingen skillnad, och den allmänna förekomsten är enligt rektorsenkäten låg vad gäller stölder, alkohol och droger samt vapen oavsett socioekonomiskt index.

Ett fåtal elever kan få stark negativ påverkan på tryggheten

Flera rektorer ger i intervju uttryck för att det vanligtvis är enstaka eller ett fåtal elever som har stor påverkan på tryggheten på skolan. De intervjuade rektorerna på grundskolor med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar uttrycker att det som påverkar tryggheten främst på skolan är ett fåtal elever som använder våld och kränkningar. För denna elevgrupp är det trots insatser från skolan och samarbete med andra myndigheter svårt att nå tillfredställande resultat.

I intervjuerna framkommer också en utmaning i att tryggheten på skolan ofta påverkas negativt av händelser och sammanhang utanför skolan. En rektor beskriver hur de arbetat aktivt vid dennes skola såväl med att bygga relationer som att arbeta aktivt med kulturfrågor för att undvika att vissa elevgrupperingar bidrar negativt till tryggheten.

Hög elevomsättning påverkar tryggheten negativt

En hög elevomsättning utgör enligt rektorerna en stor utmaning på vissa skolor både för tryggheten och studieron. En rektor uttrycker att med en elevomsättning som innebär att var femte elev är ny på skolan årligen blir klasserna som öppna sår. Inom gymnasiesärskolan finns vidare en utmaning kring de elever som skrivs in sent då det påverkar skolans förutsättningar att förbereda och skapa en trygg lärmiljö.

Osäker personal försvårar trygghetsarbetet

Flera rektorer ger i intervjuerna också uttryck för att personalen ställs inför många utmanande situationer, exempelvis i form av påtryckningar, klagomål och hot om myndighetsanmälan, något som påverkar personalen negativt i sin yrkesutövning, försvagar lärarens ledarskap och bidrar till att skolpersonal drar sig för att använda verkningsfulla disciplinära åtgärder eftersom det riskerar att slå tillbaka mot en i form av krävande processer.

Skolornas arbete för trygghet och ökad studiero

Viktigt med strukturer för trygghetsarbetet

Som centralt i arbetet med att skapa en trygg skolmiljö framhåller flertalet rektorer i intervjuerna vikten av ett relationsbyggande arbete, både mellan vuxna och elever och mellan elever. Rektorerna påtalar även betydelsen av strukturer, systematiska uppföljningar och tydliga samverkansformer i ett trygghetsskapande arbete där en utgångspunkt är att eleverna blir trygga av förutsägbarhet. En av rektorerna uttrycker att tryggheten utgörs av summan av alla de som bidrar till det gemensamma ansvaret. Flera rektorer redogör på liknande sätt för värdet av tydliga förväntningar på ett gemensamt arbete kring trygghets- och värdegrundsfrågor som involverar all personal, och att personalen har ett förhållningssätt där alla ser att de har ett helhetsansvar för verksamheten – detta inte minst på skolor med högt socioekonomiskt index/låga antagningspoäng.

Flera rektorer uttrycker att det behöver finnas strukturer för trygghetsarbetet och en grundläggande trygghet hos eleverna för att kunna arbeta med kvaliteten i undervisningen och andra aspekter med mer bäring på studieron.

Bra processer, men generellt bättre systematik vad gäller trygghet än studiero

Samtliga rektorer beskriver att de har fungerande processer på skolorna för att systematiskt följa upp och analysera tryggheten hos eleverna, men även att de har en god bild av den övergripande studieron på skolan. Rektorerna beskriver att skolorna främst arbetar förebyggande och främjande, men också att det är lätt att i stunden hamna i en upplevelse av att tonvikten ligger på det åtgärdande arbetet.

I intervjuerna framgår att skolorna generellt sett har en bättre systematik i arbetet med trygghet än med studiero även om det framkommer exempel på skolor som hittat fungerande systematiska former kring båda områdena. Några rektorer uttrycker att de sett ett behov av att öka systematiken i arbetet med studiero och har satt igång ett sådant arbete på skolan. Några rektorer uppger också att de haft resultat i skolenkäten gällande studiero som gjort att de velat skaffa sig en mer fördjupad bild av hur eleverna uppfattar studieron vid skolan och därmed följt upp enkätresultaten med elevintervjuer för att skapa en tydligare bild.

Ungefär hälften av grundskolorna och enstaka gymnasieskolor arbetar utifrån ett program när det gäller trygghet och studiero

I rektorsenkäten ställdes frågan om skolan använder sig av något program när det gäller trygghet och studiero. För grundskolan använder knappt hälften av skolorna någon form av program, antingen för hela eller delar av skolan. Däremot är det mycket ovanligt att gymnasieskolorna gör det. Bland de vanligaste programmen grundskolorna använder sig av kan nämnas för högstadiet Mentors in Violence Prevention (MVP) och för mellanstadiet Agera tillsammans. Det är också relativt vanligt att skolorna har egna program som kan vara en kombination av olika tillvägagångssätt.

Lärarnas ledarskap i klassrummet avgörande för studiero

I samtliga rektorsintervjuer görs kopplingar mellan studiero och lärarnas ledarskap i klassrummet. I båda grundskoleintervjuerna framkommer exempel på hur ledarskapet i klassrummen varierar och att skolor i det avseendet arbetat med gemensamma lektionsstrukturer för att skapa förutsägbarhet för eleverna och därmed stärka förutsättningar för studiero.

Utöver vikten av förutsägbarhet och tydlighet i klassrumsmiljön lyfte även flera grundskolerektorer fram en planerad och meningsfull rastverksamhet som en viktig del i trygghetsarbetet.

Rektorerna betonar vikten av att arbeta med snabba insatser

Rektorerna lyfter i intervjuerna fram vikten att arbeta med snabba insatser, att ha goda rutiner och former för att skyndsamt agera och reda ut exempelvis konflikter innan problemen växer sig stora. Det framkommer exempel på att det kan handla om medling och konfliktlösning men även snabba och tydliga konsekvenser. Flera rektorer lyfter fram vikten av tydliga konsekvenser och ger uttryck för att de arbetar med disciplinära åtgärder i varierande utsträckning.

Disciplinära åtgärder används i störst omfattning på grundskolor med högstadium och på grundskolor där eleverna har mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar.

Den vanligaste disciplinära åtgärden i såväl grund- som gymnasieskola är enligt rektorsenkäten utvisning ur klassrummet. Grundskolor som har högstadium använder sig av disciplinära åtgärder i större utsträckning jämfört med grundskolor utan högstadium, med undantag av kvarsittning. Att vissa disciplinära åtgärder förekommer i större utsträckning bland grundskolorna jämfört med gymnasieskolorna har troligen att göra med möjligheterna att genomföra vissa disciplinära åtgärder, såsom omplacering inom eller i annan skolenhet kan skilja sig åt.

Det framkommer också att de flesta disciplinära åtgärderna används mer frekvent på grundskolor med höga socioekonomiska index.

Befintliga verktyg upplevs inte alltid verkningsfulla

Flera rektorer inom såväl grund- som gymnasieskolan säger att de skulle vilja se bättre möjligheter till avstängning eller förflyttning av elever. En rektor vid en gymnasieskola uppger att denne i vissa situationer ser behov av längre avstängningar än det som blir utfallet i utbildningsnämnden och problematiserar det faktum att rektor inte äger det beslutet.

Flera rektorer, framförallt de som verkar i grundskolor, ger i intervjuerna dock uttryck för att disciplinära åtgärder i huvudsak inte är verkningsfulla förutom vid akuta situationer utan istället medför fler problem på sikt. Istället framhålls vikten av relationsskapande arbete för långsiktigt positiva utfall.

Samverkan med andra aktörer

Störst samverkan med socialtjänsten, men ett behov av fördjupad samverkan

Av enkäten till rektorerna framgår att skolorna, såväl grund- som gymnasieskolor, samverkar med andra aktörer i relativt stor utsträckning. Däremot finns det vissa skillnader mellan skolformerna avseende med vem samverkan sker.

Den vanligaste samverkansaktören för såväl grund- som gymnasieskolorna är socialtjänsten. Grundskolorna samverkar i något högre utsträckning med föräldraföreningar jämfört med gymnasieskolorna, och gymnasieskolorna har även en något större samverkan med central utbildningsförvaltning och polisen. För grundskolorna samverkar skolor med högstadium i högre utsträckning med andra aktörer än skolorna som inte har högstadium.

Samtidigt som skolorna i hög grad samverkar med socialtjänsten upplever de också ett stort behov av fördjupad samverkan med dem. Skolorna ser också ett stort behov av fördjupad samverkan med psykiatri även om man idag samverkar i relativt stor utsträckning.

Grundskolornas behov av fördjupad samverkan med andra är större än gymnasieskolornas

Grundskolerektorerna ger i enkäten uttryck för ett större behov av fördjupad samverkan än gymnasierektorerna. För båda skolformerna är det dock socialtjänsten och psykiatri som man upplever att man vill samverka med i större utsträckning. Även ett fördjupat samarbete med polisen är något som genomgående önskas i större utsträckning. Även om grundskolorna med höga socioekonomiska index generellt samverkar i högre utsträckning med andra parter än övriga grundskolor så beskriver de också ett större behov av fördjupad samverkan.

För gymnasieskolorna utgör samverkansparternas organisering svårigheter

Rektorerna i grundskolan ger i de genomförda intervjuerna i hög grad uttryck för att de har ett gott samarbete med exempelvis socialtjänsten och polisen. Denna bild är annorlunda vad gäller gymnasieskolorna. En rektor för en gymnasieskola ger uttryck för svårigheten att samverka med socialtjänst och polis givet hur dessa myndigheter är organiserade lokalt. Givet att eleverna kommer från

många olika områden är förutsättningarna för långsiktigt samarbete mindre gynnsamma. I rektorsintervjuerna gavs dock exempel på skolor som trots detta har regelbundna samarbeten med exempelvis närpolis, fältassistenter och socialtjänst.

Stöd och styrning från utbildningsförvaltningen

Låg allmän efterfrågan på ytterligare stöd och styrning

De intervjuade rektorerna ger överlag få exempel på såväl styrning som stöd från utbildningsförvaltningen vad gäller trygghet respektive studiero specifikt. Stödfunktioner såsom bland annat enheten för elevhälsa och HR-enheten, nämns dock som positiva exempel. Några rektorer ger uttryck för att styrningen på området i huvudsak sker genom uppföljningen i tertialrapporter och därmed tenderar att bli av kontrollerande snarare än stödjande karaktär

Mer konkreta exempel som framkommer i intervjuerna är det finansiella socioekonomiska stödet som ett styrsystem. Rektorerna för grundskolor med lågt socioekonomiskt index ger dock uttryck för att det socioekonomiska fördelningssystemet försvårar förutsättningarna för rektor att bedriva en uppföljning av tryggheten på skolan i det vardagliga arbetet eftersom organisationen behöver hållas liten, vilket innebär att mer tid behöver avsättas åt exempelvis administrativt arbete.

I specifika frågor finns dock behov av ökat stöd

Flera rektorer ger dock i intervjuerna på olika sätt uttryck för ett behov av ett ökat stöd från förvaltningen i vissa specifika frågor. Ett exempel som framkom i flera intervjuer var gällande de elever för vilka skolan bedömer att de tagit till de åtgärder som kan vidtas lokalt utan framgång. Ett annat område som lyftes fram av flera rektorer vad gäller ytterligare stöd rörde säkerhetsfrågor såsom beredskap för pågående dödligt våld, skalskydd och liknande.

Slutligen framkom en efterfrågan på att sprida goda exempel, exempelvis genom tematiskt arbete inom en rektorsgrupp eller bredare; vad gör de lärare och skolläda som är framgångsrika vad gäller exempelvis ett systematiskt kvalitetsarbete eller att skapa studiero och hur kan det komma övriga skolor till del?

Identifierade utmaningar utifrån elevernas och rektorernas bild

Inom den centrala utbildningsförvaltningens arbete med att verka för att alla elever har en trygg och god lärmiljö finns några identifierade utmaningar att fortsätta pågående arbete med och att utveckla vidare. Därutöver lyfts exempel på utmaningar i skolornas lokala arbete avseende såväl trygghet som studiero fram.

De identifierade utmaningarna syftar till att, utifrån befintliga processer och vad som framkommit inom ramen för denna rapport, ytterligare stärka det ständigt pågående arbetet för en förbättrad skolmiljö för stadens elever.

Fördjupa begreppsförståelsen av trygghet respektive studiero

I kartläggningen framstår flera exempel på att både trygghet och studiero är mångfacetterade och delvis svårfångade begrepp, som dessutom har olika innebörd för olika personer. Hur ska till exempel det faktum förstås att grundskolerektorer på högindexskolor bedömer såväl tryggheten som studieron på sin skola betydligt lägre än rektorer på lågindexskolor, men att motsvarande skillnader i upplevelse inte kan ses bland eleverna? Hur förklarar vi att den upplevda tryggheten är som högst bland elever i årskurs 2, samtidigt som det är denna elevgrupp som i störst utsträckning uppger att man blivit illa behandlad, kränkt eller trakasserad i skolan under det senaste läsåret? Och varför upplever så många elever låg studiero på skolor där ledning och personal från sin sida upplever att bristande studiero är ett ”icke-problem”?

Dessa exempel och fler talar för att det är viktigt med en grundad förståelse för de olika innebörder som begreppen trygghet och studiero kan ha, inte minst för att elevenkäter och annan uppföljning av elevernas bild av trygghet och studiero ska kunna bilda användbara underlag att utgå ifrån i ett utvecklingsarbete på såväl lokal som central nivå. I de genomförda rektorsintervjuerna kommer detta behov till tydligt uttryck; det framhålls att det finns ett allmänt behov av att diskutera och arbeta mer med definitionen av begreppen trygghet och, i kanske ännu högre utsträckning, studiero eftersom såväl elever som lärare idag ofta har olika förväntningar på vad begreppen innefattar.

I utbildningsnämndens verksamhetsplan för 2020 lyfts särskilt behovet av att kommunicera kring begreppet studiero för att skapa

samsyn kring detta begrepp. Behovet grundar sig i att det varierar på skolorna hur studiero och störande inslag uppfattas och upplevs.¹¹

Utöver att definieras behöver dock begreppet studiero, liksom begreppet trygghet, även fyllas med ett normativt innehåll – det vill säga en gemensam referensram för vad som är acceptabelt och inte som delas av elever och personal.

För skolorna innebär denna utmaning att involvera hela skolan, inte minst eleverna, för att upprätthålla en diskussion om vad som skapar trygghet respektive studiero och hur det kan uppnås på skolan. Genom att involvera både elever och personal i detta arbete skapas utöver delaktighet och enhetlighet även förutsättningar för tydlighet gentemot eleverna, något som flera rektorer lyfte fram som centralt i arbetet för såväl trygghet som studiero.

Även för central utbildningsförvaltning innebär denna utmaning att arbeta för en gemensam bild av vad som karaktäriserar en skola präglad av trygghet respektive studiero. Det är viktigt med en förståelse för den kontext som elevenkätens svar uppstår i och att uppföljning av skolornas arbete för ökad trygghet och en förbättrad studiero sker utifrån en bred bild av verksamheten. Ett sådant arbete bör kunna omhändertas inom ramen för det identifierade behovet av att kommunicera kring begreppet studiero.

Integrera studiero som en aspekt av undervisningskvalitet

Som tidigare konstaterats är ”trygghet och studiero” ett flitigt använt samlingsbegrepp, som dock riskerar att dölja de två begreppens distinkta karaktär. När svaren från elevenkäten analyseras statistiskt framträder skillnaden tydligt: medan upplevd trygghet främst relaterar till förekomst av kränkningar och trakasserier samt övergripande nöjdhet med skolan och benägenheten att rekommendera den till andra, samvarierar upplevelsen av studiero framförallt med upplevelsen av undervisningens kvalitet och påståenden som ”Jag vet vad jag behöver kunna för att nå målen/kunskapskraven”, ”Jag är nöjd med det inflytande som jag har över mitt skolarbete” och ”Jag tycker att mina lärare är bra på att motivera mig till att lära”.

I de genomförda rektorsintervjuerna framkommer också en tydlig medvetenhet kring denna distinktion, och även bilden att

¹¹ Stockholms stad, Utbildningsnämnden, Verksamhetsplan 2020, s. 33

systematiken i arbetet idag ofta är bättre vad gäller trygghetsarbetet än för arbetet med studiero. Flera rektorer uttrycker därför ett behov av att i högre utsträckning än i dag analysera studiero i termer av vad som händer i undervisningssituationen och lärarnas ledarskap. Samtidigt ges uttryck för att det gör samtalet känsligare då den typen av analys riskerar att uppfattas som personlig kritik.

Det ligger alltså en utmaning i att förskjuta fokus till att arbeta systematiskt med undervisningens kvalitet då det kan uppfattas som utpekande av enskilda lärare. Inte desto mindre är det av avgörande betydelse att så sker. Som stöd för ett stärkt ledarskap ger flera rektorer i intervjuerna uttryck för hur de har arbetet med lektionsstrukturer eller andra modeller, exempelvis gemensamma pedagogiska principer, för ökad förutsägbarhet och tydlighet.

Vid skolorna bör ett strukturerat kollegialt lärande som en aspekt av att verka för en förbättrad studiero vara en naturlig del av det ordinarie kvalitets- och utvecklingsarbetet. Att utveckla gemensamma arbets- eller förhållningssätt kan för skolorna vara ett steg närmare detta för de skolor där detta arbete behöver stärkas.

För såväl skolorna som för central utbildningsförvaltning är det angeläget att verka för att utveckla former för diskussion och analys av studiero som en aspekt av ledarskapet i klassrummet och kvalitet på undervisningen på ett sätt som upplevs som stöttande och utvecklande.

Se bortom genomsnittet för att nå den otrygga femtedelen

Det är i analysen tydligt att totalsiffran för trygghet eller studiero ofta är ett otillräckligt verktyg för att analysera situationen på ett meningsfullt sätt – vare sig det handlar om stadens samlade resultat eller resultaten för en enskild skola. Dels varierar resultaten för enskilda skolor ofta kraftigt mellan mätningar på ett sätt som inte alltid på ett meningsfullt sätt kan kopplas till verksamhetens kvalitet. Dels får det faktum att drygt åtta av tio elever i staden känner sig trygga i skolan inte dölja att det finns skolor, och elevgrupper, där andelen är betydligt lägre.

För att se, och nå, den ”otrygga femtedelen” av eleverna behöver resultaten brytas ned och gå bortom stadens respektive skolans samlade resultat. Exempelvis uppger en klar majoritet av eleverna i stadens undersökning att de vuxna agerar om man själv eller någon annan elev blivit illa behandlad. Samtidigt uppger de flesta i den grupper elever som *själva* har blivit utsatt under året istället att de

vuxna *inte* agerar. Vi ser även att tryggheten skiljer sig åt mellan pojkar och flickor, och att elever med könsöverskridande identitet upplever en betydligt lägre grad av trygghet än andra elever.

Dessa exempel illustrerar behovet av att på både lokal och central nivå fokusera på att identifiera vilka *specifika elevgrupper* som är utsatta i skolmiljön och hur dessa kan nås och synliggöras, snarare än att primärt följa ett genomsnittresultat och hur det förändras från år till år. ”Vilka är otrygga” är en mer fruktbar fråga för utvecklingsarbetet än ”hur många är trygga”.

För skolorna innebär denna utmaning att ha ett kontinuerligt pågående arbete för att löpande skapa sig en nulägesbild av såväl tryggheten som studieron på skolan. För att fånga enskilda elevers upplevelser behöver därför uppföljningen kompletteras med andra källor än centrala och lokala elevenkäter, exempelvis genom olika former av elevintervjuer. Genom en fördjupad förståelse av elevernas situation ökar förutsättningarna för skolan att kunna vidta relevanta åtgärder och insatser utifrån de lokala behoven.

För central utbildningsförvaltning innebär denna utmaning att ge ett ökat stöd till skolorna i att fördjupa den egna uppföljningen av verksamheten. I detta ingår att stötta skolorna i att stärka det systematiska kvalitetsarbetet kring såväl trygghet som studiero, något som också lyfts som en framgångsfaktor för att skapa studiero i utbildningsnämndens verksamhetsplan för 2020.¹² Exempelvis kan central förvaltning bidra med ett fortsatt metodstöd i skolornas uppföljnings- och analysarbete.

Förstärk stöd och samverkan vad gäller de mest utmanande eleverna

Flera rektorer gav i intervjuer uttryck för att både tryggheten och studieron vid skolorna ofta påverkas tydligt negativt av ett fåtal elever för vilka skolan vanligtvis har vidtagit de åtgärder som kan vidtas lokalt utan framgång. Kring dessa elever uttryckte rektorerna på olika sätt ett behov av ett ökat stöd från förvaltningen och även samverkan med andra aktörer.

I en kartläggning från Skolverket 2018 framkom bland annat att de disciplinära åtgärder som regleras i skollagens femte kapitel sällan används, då rektorerna föredrar andra sätt att arbeta och att skolans långsiktiga och förebyggande arbete har större betydelse för trygghet och studiero. Disciplinära åtgärder ses istället främst som

¹² Stockholms stad, Utbildningsnämnden, Verksamhetsplan 2020, s. 33

användbara verktyg vid en akut situation för att skapa trygghet och studiero för övriga elever i stunden.¹³ Denna bild framgår också huvudsakligen av genomförda intervjuer inom ramen för denna rapport. Samtidigt lyftes att vissa potentiellt verkningsfulla disciplinära åtgärder inte tillämpas av rektorerna av olika skäl. Ett sådant exempel är omplacering till annan skolenhet, vilket förutsätter tillgång till en mottagande skola. Ett annat exempel är möjlighet till placering vid skolakuten redan från årskurs 4. Det finns utifrån vad som framkommit under arbetet med denna rapport således ett behov av att utöka stödet till skolorna, bland annat genom att se över hur skolorna ytterligare kan stödjas i att vid behov vidta verkningsfulla åtgärder avseende enskilda elever. Redan inför läsåret 2020/2021 har exempelvis antalet platser vid skolakuten utökats. Ett annat exempel är genom översyn av olika stödinsatser utifrån strategin för elever i behov av särskilt stöd

Vad gäller samverkan med andra aktörer framgår att det, inte minst från grundskolorna, finns önskemål om en fördjupad sådan samverkan. I rektorsenkäten framgår att 70 procent av grundskolerektorerna önskar en förstärkt samverkan med socialtjänsten, och 66 procent med psykiatri. För gymnasiet är motsvarande siffra 53 respektive 42 procent. För gymnasieskolan försvåras samverkan med bland annat socialtjänst och polis till följd av att skolorna har stora upptagningsområden medan myndigheterna är lokalt organiserade.

Samtidigt som det är vanligt att önska en fördjupad samverkan med aktörer utanför skolan uttrycks även vikten av att vara vaksam på skolans ansvar i förhållande till andra myndigheter för att undvika att skolan tar för stort ansvar även för sådant som ligger inom en annan parts verksamhetsområde och kompetens.

För central förvaltning innebär denna utmaning dels ett fortsatt arbete i befintliga samverkansformer, dels att fortsätta verka för en förstärkt samverkan utifrån skolornas behov, inte minst med socialtjänsten och psykiatri.

Utveckla den centrala styrningen för att stödja skolorna

Stadens styrning kan på olika sätt verka stödjande gentemot skolorna i deras arbete. Utifrån vad som konstaterats i ovanstående utmaningar finns det skäl att se över hur stadens styrning i ökad

¹³ Skolverket (2018), Ordningsregler och disciplinära åtgärder. En kartläggning av skolors arbete, s. 55f.

utsträckning kan verka stödjande för skolorna i deras arbete för ökad trygghet och förbättrad studiero.

Som exempel på utgångspunkter kan nämnas att uppföljningen av skolornas arbete behöver ske brett och inte bara baserat på enskilda indikatorer. Som vissa rektorer lyfte fram riskerar det att bidra till en styrning av kontrollerande snarare än stödjande karaktär. Med tanke på den stora årliga variationen i mätningarna på skolnivå riskerar det även att leda till felaktiga slutsatser i analys. I utbildningsnämndens verksamhetsplan för 2020 konstateras att en förutsättning för att kunna sätta in adekvata åtgärder är att varje enskild skola tar reda på vad som är orsaken till elevernas upplevelse av trygghet och studiero, vidtar åtgärder och utvärderar insatserna.¹⁴ För att tydliggöra vikten av att skolorna bedriver ett sådant arbete bör också styrningen vara inriktad på detta. Som konstaterats vid tidigare analyser av elevenkäten är det i de lokala uppföljningarna som den enskilda skolans utmaningar blir synliga och adekvata skol- och gruppsspecifika åtgärder kan vidtas.¹⁵ Styrsystemen behöver därmed bidra till att skolornas undervisningsutveckling och allmänna förbättringsarbete utgår ifrån skolornas lokala utmaningar och att det i analysarbetet ingår att följa upp och analysera valda arbetssätt, vad gäller såväl trygghetsarbetet som arbetet för god studiero genom förbättrad undervisning och ett stärkt ledarskap i klassrummet.

Redan idag görs vissa centrala uppföljningar av skolornas utmaningar och det pågår ett arbete med att utveckla resultatdialogerna. Inom ramen för detta utvecklingsarbete finns förutsättningar att utreda möjligheten att i högre grad än idag exempelvis kunna samordna insatser och stödja skolor med likartade utmaningar. I detta kan också ingå att inom central utbildningsförvaltning skapa förbättrade strukturer för att dela erfarenheter och goda exempel mellan skolorna.

Signalen till skolorna behöver vara att ett kontinuerligt kvalitetsarbete och en gedigen analys utifrån vilken de kan beskriva sitt nuläge vad gäller trygghet och studiero och sina lokala arbets- och förhållningssätt är minst lika viktigt som ett enskilt gott resultat i elevenkäten. I detta ingår också, som konstaterats ovan, att i större utsträckning än idag följa upp studiero som en aspekt av undervisningens kvalitet snarare än som en isolerad företeelse.

¹⁴ Stockholms stad, Utbildningsnämnden, Verksamhetsplan 2020, s. 33

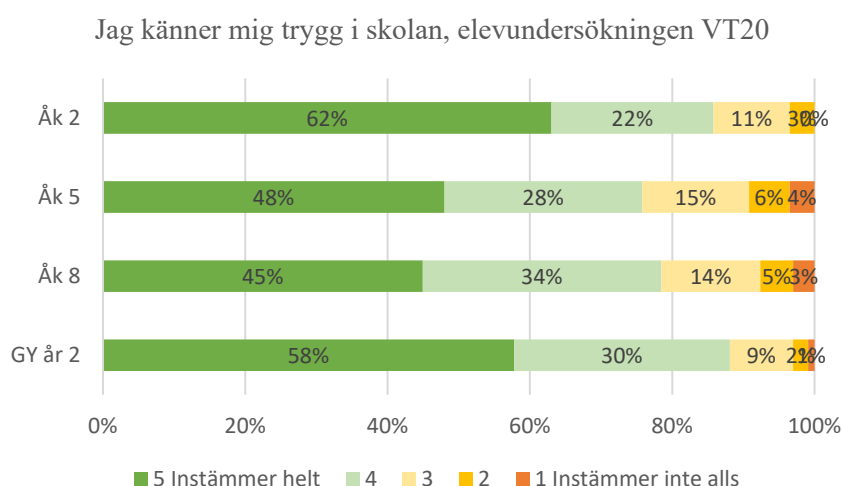
¹⁵ Se exempelvis Tertialrapport Tertial 2 2019 för Utbildningsnämnden, Stockholms stad

Bilaga 1: Elevernas bild av trygghet och studiero i elevundersökningen

Grundskola och gymnasieskola

Varje år genomför Stockholms stad en enkätundersökning riktad till alla stadens elever i grundskolans årskurs 2, 5 och 8 samt gymnasiets årskurs 2. Enkäten innehåller bland annat en fråga om upplevd trygghet, och en om upplevd studiero.

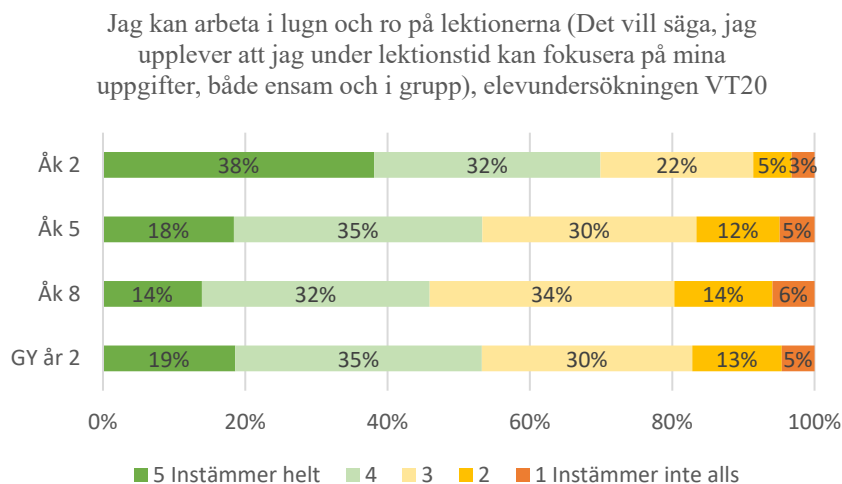
Inledningsvis kan konstateras att den stora majoriteten av eleverna i stadens grund- och gymnasieskolor, oavsett årskurs, upplever att de är trygga i skolan. Andelen instämmande elever på denna fråga varierade år 2020 mellan 76 procent och 89 procent beroende på årskurs. Att instämma definieras då som att svara 4 eller 5 på en 5-gradig skala. Majoriteten av de som inte instämde svarade ”3” på skalan. Se Figur 1 nedan.

Figur 1

Upplevelsen av studiero är inte lika vanlig: bara runt hälften av eleverna i grundskolans årskurs 5 och 8 instämmer i påståendet ”Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna. (Det vill säga, jag upplever att jag under lektionstid kan fokusera på mina uppgifter, både ensam och i grupp)”. Samma sak gäller gymnasieelevernas svar på påståendet ”Det är arbetsro på mina lektioner” – runt hälften av

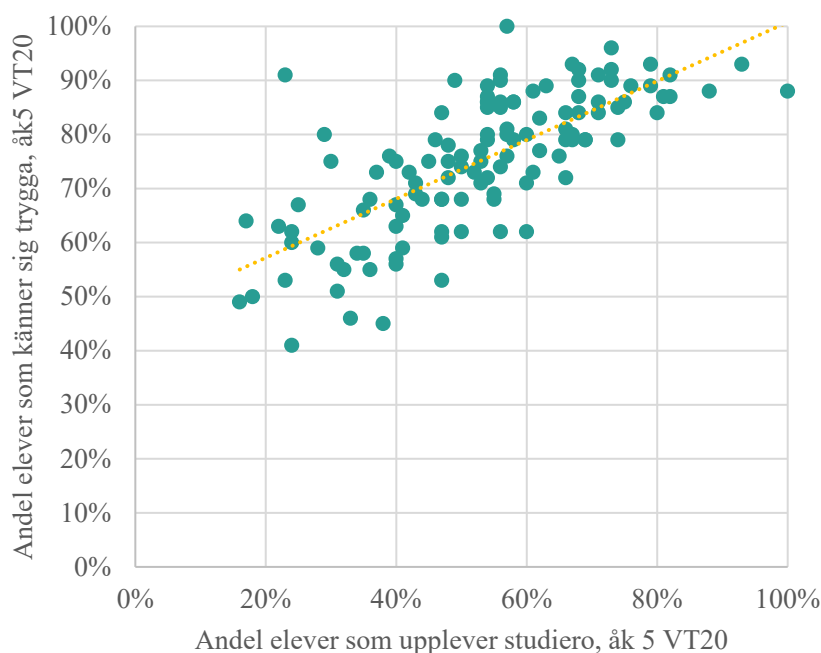
eleverna instämmer. I grundskolans årskurs 2 svarar drygt två av tre elever att de har studiero.

Figur 2

Sambandet mellan trygghet och studiero

Trygghet och studiero är två distinkta men delvis korrelerade aspekter av elevens studiemiljö. Figur 3 nedan illustrerar styrkan på sambandet visuellt, med årskurs 5 VT20 som exempel. Varje prick representerar en skola. Det är tydligt att det finns ett samband, men att spridningen kring regressionslinjen är stor: det är fullt möjligt att som elev uppleva god trygghet men låg studiero (eller vice versa, även om det är ovanligare).

Figur 3

Faktoranalys är en statistisk teknik för att gruppera variabler, i detta fall enkätfrågor, utifrån hur de samvarierar med varandra. En sådan analys visar för årskurs 5 och 8 att trygghet och studiero hamnar i huvudsakligen olika frågegrupper. Studiero samvarierar främst med frågor om undervisningens kvalitet, medan trygghet samvarierar främst med frågorna om övergripande nöjdhet, trivsel och benägenhet att rekommendera skolan till andra. Se Tabell 1. Det stärker bilden av trygghet och studiero som två olika aspekter av studiemiljön som inte bör sammanblandas.¹

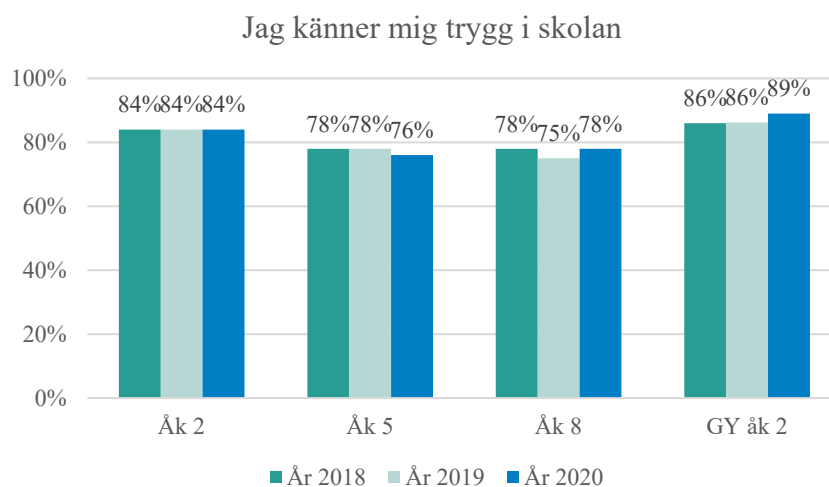
Elever som upplever studiero uppger också att:	Elever som är trygga i skolan uppger också att:
Jag vet vad jag behöver kunna för att nå målen/kunskapskraven	Jag trivs i skolan
Jag är nöjd med det inflytande som jag har över mitt skolarbete	Jag är nöjd med min skola
Jag tycker att mina lärare är bra på att motivera mig till att lära	Jag kan rekommendera min skola till en kompis
Jag upplever att mina lärare förväntar sig att jag ska nå målen/kunskapskraven	

Tabell 1

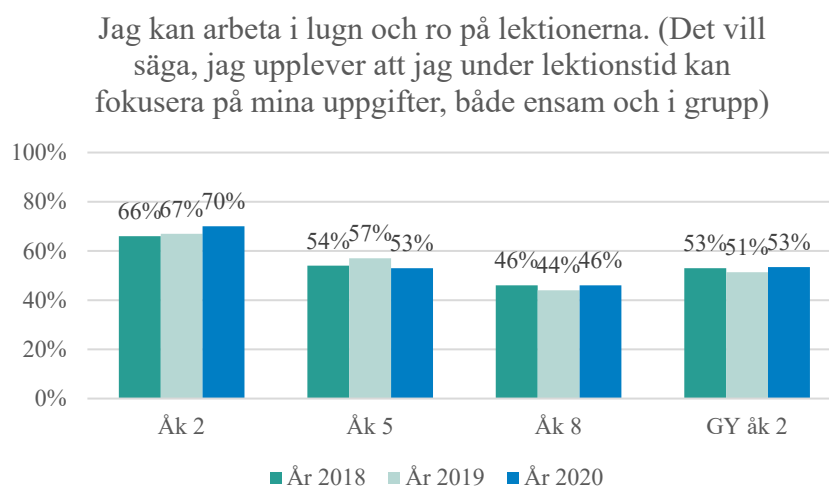
Utveckling över tid

Andelen instämmande elever på de två övergripande frågorna om trygghet respektive studiero har legat mycket stabilt över de senaste tre åren, vilket framgår av Figur 4 och Figur 5 nedan. En viss tendens till ökande upplevelse av studiero i grundskolans årskurs 2 och ökande upplevelse av trygghet i gymnasiets år 2 kan dock ses.

¹ För årskurs 2 är bilden delvis annorlunda – här hamnar både trygghet och studiero tillsammans med alla andra frågor utom några få tydligt ”annorlunda” frågor i samma enda faktor. Det är vanligt att små barn är mindre nyanserade i sina svar och tenderar att vara ”allmänt nöjda” eller ”allmänt missnöjda”, vilket leder till att många frågor samlas i en enda övergripande faktor. De frågor som inte ingår i den allmänna ”nöjdhetsfaktorn” för årskurs 2 utan bildar en egen separat faktor är: ”Jag använder digitala verktyg/hjälpmiddel som till exempel dator, läsplatta, smart board, smart phone m.m. i mitt skolarbete”, ”I min skola har vi pratat om mina rättigheter enligt FN:s barnkonvention (alla barns rätt)”, ”Jag får ta del av kulturupplevelser i skolan (till exempel författarbesök, teater, konserter, museer, bibliotek)” och ”Jag är aktiv i en förening efter skoltid t.ex. teater-, dans- eller någon sportförening”

Figur 4

Figur 5

Även sett över de senaste sex åren finns inga tydliga trender varken i positiv eller negativ riktning sett till den totala andelen elever som instämmer i påståendena kring trygghet och studiero. Vissa metodologiska förändringar under perioden gör det dock svårt att helt jämföra dagens värden med resultat tidigare än 2018.

Skillnaderna mellan årskurser är tydliga och över tid likartade: den upplevda tryggheten är högst i gymnasiet där 86–89 procent av eleverna instämmer i att de känner sig trygga i skolan under de senaste tre åren, följt av grundskolans årskurs 2 där 84 procent upplever att de är trygga. I grundskolans årskurs 5 och 8 upplever en något lägre andel av eleverna att de är trygga, runt 75–80 procent beroende på år och årskurs.

Studieron skattas som bäst av eleverna i grundskolans årskurs 2 där 66–70 procent av eleverna upplever studiero under de senaste tre åren, och sämst i årskurs 8 där motsvarande siffra ligger runt 45

procent under hela perioden. Däremellan återfinns eleverna i grundskolans årskurs 5 och gymnasieeleverna.

Variationer över tid vid enskilda skolor

Trots att den totala andelen instämmande elever på de två övergripande frågorna om trygghet respektive studiero har legat mycket stabilt de senaste tre åren är variationen större vid en granskning av enskilda skolor.

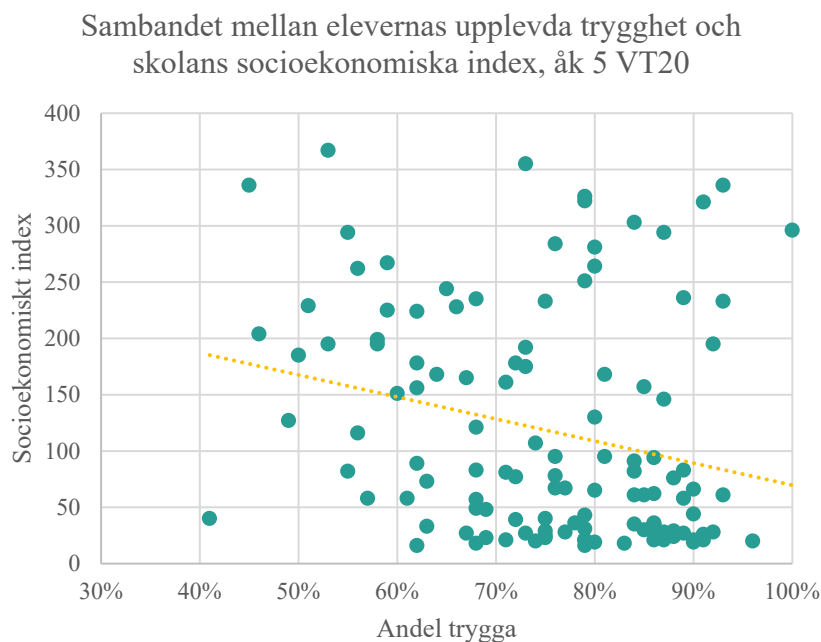
Vid en granskning av variationen i årskurs 5 under perioden 2016 – 2020 kan konstateras att för trygghet hade varannan skola under minst *en* år-till-år-förändring på 18 procentenheter eller mer.² Den fjärdedel av skolorna som hade de mest stabila resultaten hade ingen år-till-år-förändring på mer än max 10 procentenheter under motsvarande period. Vad gäller studiero hade varannan skola under perioden minst *en* år-till-år-förändring på 32 procentenheter eller mer. Den fjärdedel av skolorna som hade de mest stabila resultaten hade ingen år-till-år-förändring på mer än max 21 procentenheter under motsvarande period.

Under en femårsperiod kan med andra ord den genomsnittliga skolan räkna med att trygghetsresultatet i åk 5 åtminstone något år förändras med uppåt 20 procentenheter jämfört med föregående år, och att resultatet för studiero i åk 5 åtminstone något år förändras med mer än 30 procentenheter jämfört med föregående år.

Skillnader med avseende på elevernas socioekonomiska bakgrund

Kopplingen mellan frågorna om trygghet och studiero och skolans socioekonomiska index är generellt sett låg. Det finns en viss tendens till att skolor med lågt socioekonomiskt index har en högre andel elever som svarar att de känner sig trygga i skolan, men effekten är så pass liten att den är svår att urskilja med blotta ögat. Figur 6 nedan illustrerar sambandet för årskurs 5 år 2020. Det så kallade r-kvadratvärdet är ca 6 procent, vilket kan tolkas som att 6 procent av variationen mellan skolor i andelen elever som uppger att de känner sig trygga i skolan kan ”förklaras” av skillnaden i socioekonomiskt index. Sambandet är likartat men ännu något lägre i årskurs 2 och 8.

² I analysen har skillnaden mellan år 2017 och 2018 exkluderats då de var ovanligt stora skillnaderna i resultat just mellan dessa år, vilket inte kan uteslutas berodde på byte av enkätleverantör.

Figur 6

För upplevd studiero är sambandet än svagare, och dessutom i omvänd riktning för årskurs 8, det vill säga elever på skolor med högt socioekonomiskt index svarar i något högre grad att de har studiero än elever på skolor med lägre index.

När dessa resultat tolkas bör man ha i åtanke att respondentens, i det här fallet elevens, svar ges i en kontext och påverkas på olika sätt av individens referensramar. Klart är åtminstone att i elevernas egna uttolkningar av vad som motiverar ett jakande svar på frågan om man känner sig trygg i skolan respektive kan arbeta i lugn och ro på lektionerna, så skiljer sig andelen instämmande elever inte stort åt mellan högindex- och lågindexskolor.

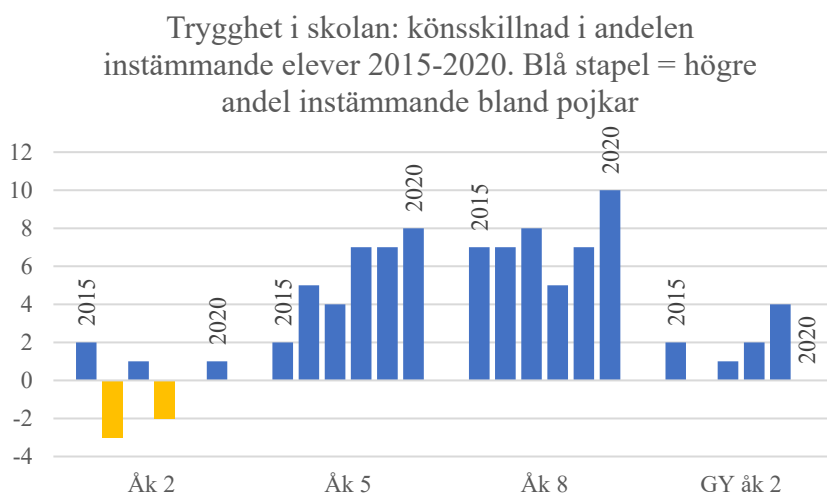
Skillnader mellan könen

I årskurs 2 finns ingen nämnvärd skillnad mellan pojkars och flickors upplevelse av trygghet i skolan. Detta förändras dock i årskurs 5 och 8, där en högre andel av pojkarna än av flickorna svarar att de känner sig trygga i skolan. Skillnaden mellan könen har under de senaste åren varit i storleksordningen 5–10 procentenheter, till flickornas nackdel. Se Figur 7 nedan.

För årskurs 5 ses dessutom en trend över de senaste sex årens undersökningar, där gapet mellan pojkars och flickors upplevda trygghet successivt ökar, från 2 procentenheter år 2015 till 8 procentenheter i 2020 års mätning. Könsgapet vad gäller upplevd trygghet i årskurs 5 har därmed under perioden gått från att mer likna andraklassarnas till att mer likna åttondeklassarnas.

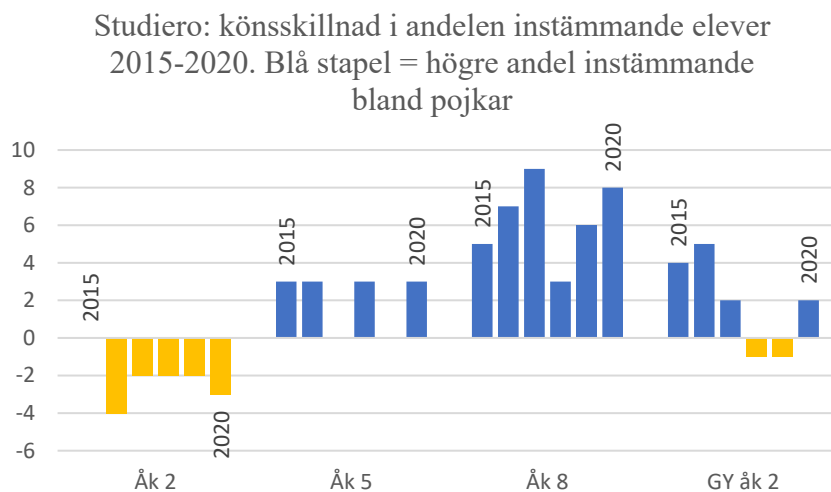
Även för årskurs 8 uppvisar 2020 års undersökning den största skillnaden mellan pojkar och flickor under den studerade sexårsperioden, men trenden över tid är inte lika tydliga som för femteklassarna.

I gymnasiet krymper ”trygghetsgapet” mellan könen åter, och 2020 var andelen kvinnor i gymnasiets årskurs 2 som upplevde sig trygga i skolan lika hög som andelen män.

Figur 7

Vad gäller upplevd studiero är det bara i årskurs 8 som skillnaderna mellan könen är uttalade; typiskt sett är andelen pojkar i årskurs 8 som anger att de har studiero på lektionerna 5–10 procentenheter högre än motsvarande andel bland flickorna. I årskurs 5 finns en mindre differens i samma riktning under 4 av de senaste 6 åren, och i årskurs 2 finns en liten men relativt konstant differens i den andra riktningen – dvs flickor upplever studiero i högre grad än pojkar. I gymnasiet varierar det över åren vilket av könen som har den högsta andelen instämmande på frågan. Se Figur 8.

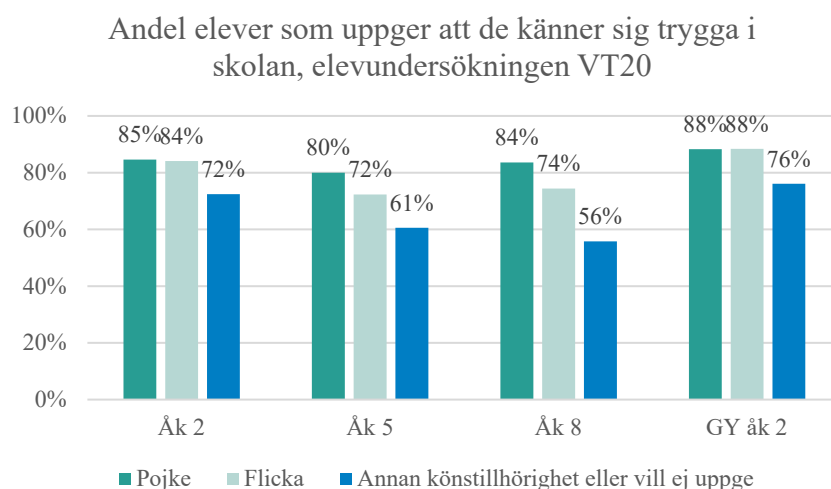

Figur 8

I enkäten finns även svarsalternativet ”Annan könstillhörighet (om du är eller känner dig tillhöra annat kön än tjej eller kille)” samt ”Vill ej uppge” (elever i årskurs 2 får endast det senare svarsalternativet).

Alternativet annan könstillhörighet anges av 0,9 procent i årskurs 5 och 1,2 procent i årskurs 8. Motsvarande andel för ”vill ej uppge” är 2,4 procent och 2 procent, samt 3,6 procent i årskurs 2. För Gymnasieskolan samredovisas de två kategorierna, och har totalt 1,6 procent av svaren.

Figur 9 nedan visar upplevd trygghet i 2020 års enkät för dessa grupper av svarande. Andelen trygga i kategorin ”Annan könstillhörighet” och i kategorin ”Vill ej uppge” är i stort sett identiska och dessa kategorier samredovisas därför nedan.

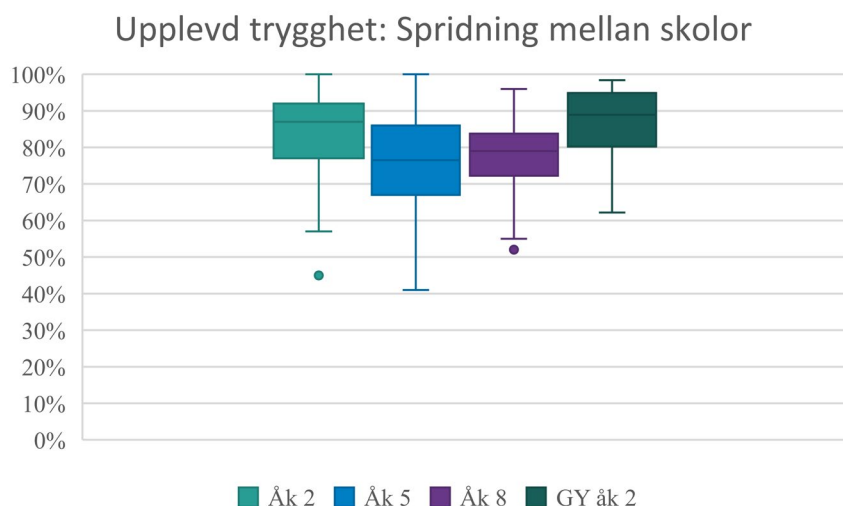

Figur 9

Det är tydligt att elever som inte vill uppge kön, eller anger att de har annan könstillhörighet än flicka eller pojke, i lägre grad känner sig trygga i skolan än andra grupper, oavsett årskurs. Som störst är gapet i årskurs 8 där bara 56 procent av de som inte vill uppge kön eller anger att de har annan könstillhörighet än flicka eller pojke svarar att de känner sig trygga i skolan. Motsvarande andel för samtliga svarande i årskurs 8 är 78 procent.

Spridning i resultat mellan skolor

Figur 10 och Figur 11 nedan illustrerar spridningen mellan skolor i andelen elever som svarar att de upplever trygghet respektive studiero. Den färgade ”lådan” för respektive årskurs i diagrammen visar det intervall som innefattar hälften av alla skolor (percentil 25–75). Den tunna vertikala linjen markerar det intervall som innefattar den stora merparten av skolor.³ Enskilda punkter utanför detta intervall markerar skolor som avviker kraftigt från det genomsnittliga värdet, om sådana förekommer (”outliers”).

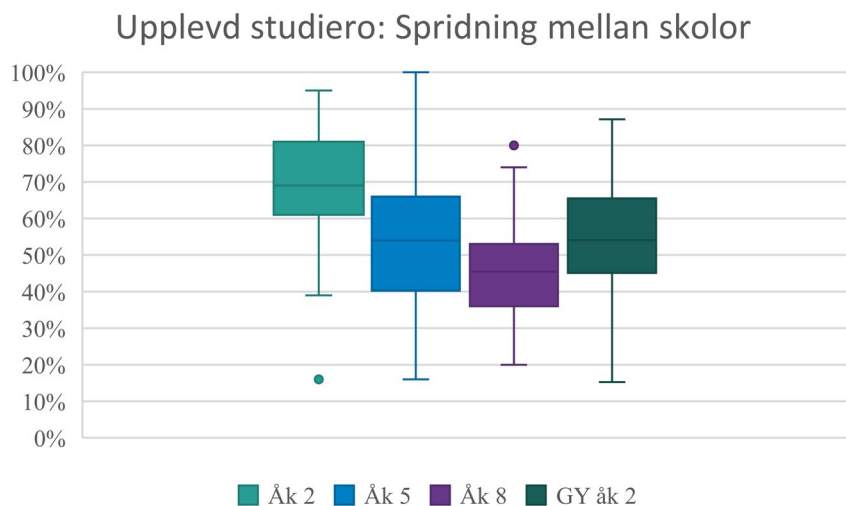

Figur 10

Vad gäller upplevd trygghet ser vi att spridningen i resultat mellan skolor är som högst i årskurs 5 och lägst i årskurs 8. För årskurs 5 finns skolor där 100 procent av eleverna uppger att de känner sig trygga, och skolor där så lite som drygt 40 procent gör det. Spridningen mellan skolor är dock betydande även för andra årskurser.

³ Övre linjen sträcker sig upp till det högsta värde som är lika med eller mindre än (medianvärdet + 1,5*kvartilavståndet). Nedre linjen sträcker sig ned till det lägsta värde som är lika med eller större än (medianvärdet – 1,5*kvartilavståndet). Högre eller lägre värden än dessa definieras som outliers och markeras med prickar.

Än större är spridningen mellan skolor sett till upplevd studiero. Även här är den som allra störst i årskurs 5: det finns skolor där 100 procent av eleverna i årskurs 5 svarar att de har studiero, och andra skolor där mindre än 20 procent svarar att de upplever studiero.

Figur 11

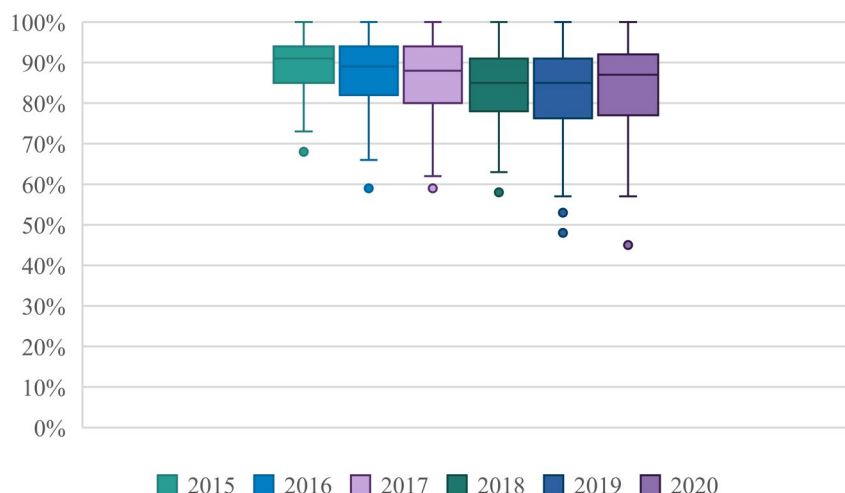
Skillnader mellan skolor över tid

Spridningen i resultat mellan skolor med avseende på studiero uppvisar inte någon tydlig trend under perioden 2015–2020.

Däremot syns tecken på en utveckling mot ökade skillnader mellan skolor i upplevd trygghet, mest tydligt i de lägre årskurserna. Detta illustreras av Figur 11 och Figur 12 nedan. I diagrammen framgår att medan skolorna med de bästa resultaten under hela den studerade perioden har 100 procent eller nästintill 100 procent elever som upplever sig trygga, så letar sig de lägsta värdena successivt nedåt.

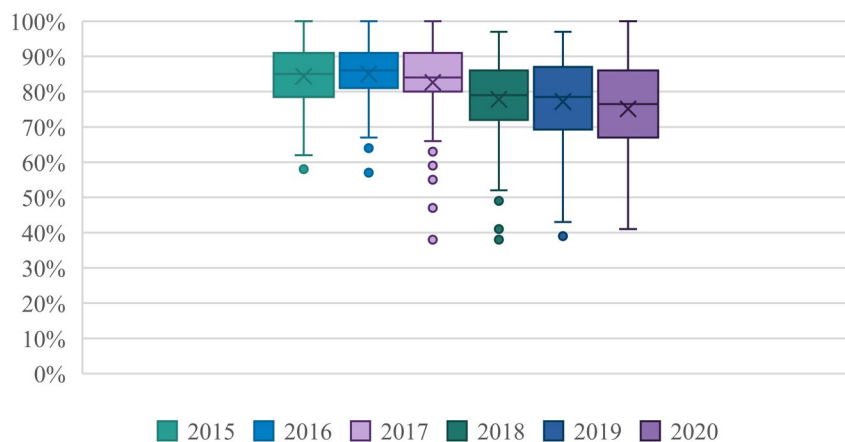
2015 var den lägsta outliern för årskurs 2 en skola där 68 procent av eleverna upplevde sig trygga och värdet för kvartil 1, det vill säga det värde som en fjärdedel av skolorna underskrider, var 85 procent. 2020 var den lägsta outliern en skola där endast 45 procent av eleverna i årskurs 2 upplevde sig trygga, och värdet för kvartil 1 hade sjunkit till 57 procent. En liknande tendens ses för årskurs 5.

Andel elever i årskurs 2 som uppger att de är trygga i skolan.
Utveckling av spridningen mellan skolor 2015-2020

Figur 12

Andel elever i årskurs 5 som uppger att de är trygga i skolan.
Utveckling av spridningen mellan skolor 2015-2020

Figur 13

Antalet enheter har ökat något under perioden vilket allt annat lika ökar sannolikheten för enskilda extremvärden. Tendensen till ökad spridning ses dock även mellan år då antalet enheter är i stort sett oförändrat, varför detta inte verkar vara en avgörande faktor för att förklara resultaten. Att utvecklingen sker gradvis över åren gör det även svårt att se att metodologiska faktorer skulle ligga bakom, såsom ändrad enkätlayout eller liknande.

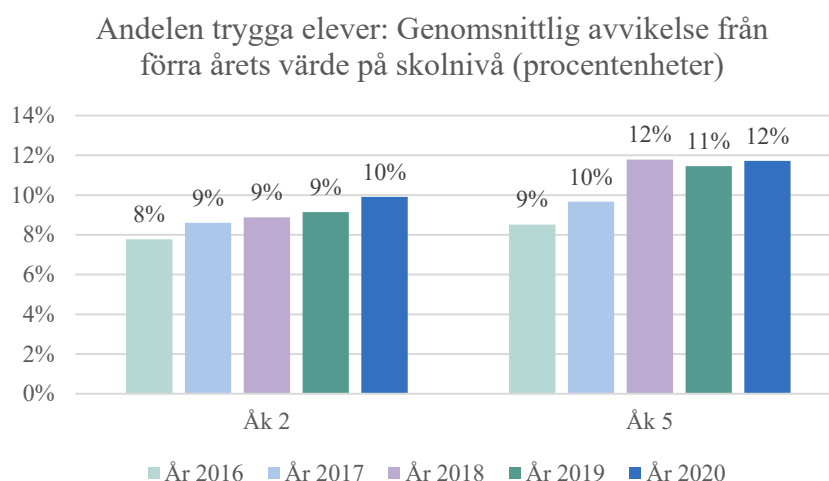
Noteras bör dock att resultaten för enskilda skolor ofta varierar kraftigt över tid. Framförallt de allra lägsta uppmätta värdena ett givet år utgörs ofta av skolor som har ett dramatiskt fall i sina resultat just det året, och betydligt bättre värden både innan och

efter. Ett exempel är att av de 31 skolor som i 2020 års undersökning låg i den lägsta fjärdedelen av skolor avseende trygghet i årskurs 5 så låg bara 14 i lägsta fjärdedelen även år 2019, och endast 7 skolor återfanns i den lägsta fjärdedelen under hela perioden 2018–2020.

Det vore alltså en förenklad tolkning att se den aggregerade utvecklingen över tid enbart som tecken på att vissa skolor konsekvent uppvisar lägre värden än vad som tidigare setts - det verkar även handla om att resultaten för enskilda skolor rent allmänt varierar allt mer mellan åren, det vill säga att skolornas resultat blir mer ”slagiga” över tid.

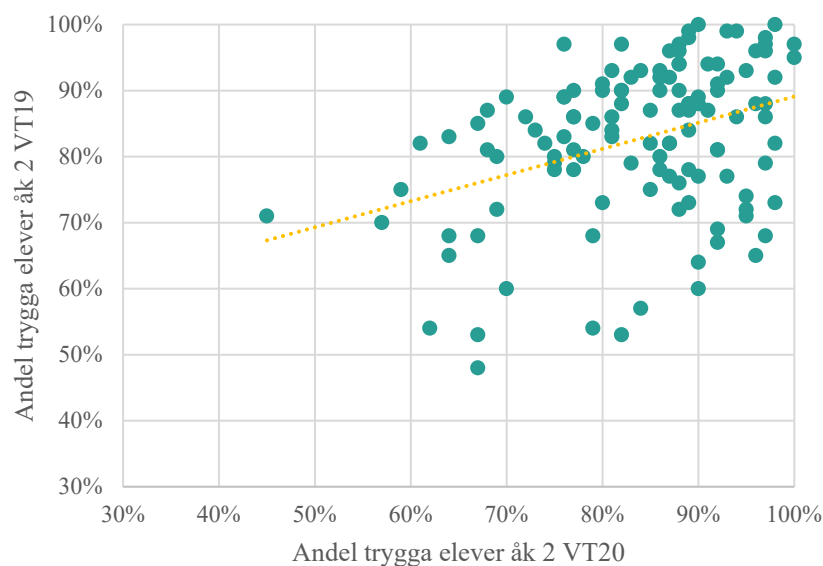
Det är också något som kan observeras. Figur 14 nedan visar den genomsnittliga skillnaden gentemot förra årets resultat för perioden 2016–2020 för frågan om upplevd trygghet i årskurs 2 respektive 5.

I diagrammet ser vi att den genomsnittliga skillnaden gentemot förra årets resultat var 8 procentenheter för årskurs 2 och 9 procentenheter i årskurs 5 i 2016 års undersökning. I 2020 års undersökning hade den genomsnittliga skillnaden gentemot förra årets resultat växt till ca 10 procentenheter för årskurs 2, en ökning med 28 procent jämfört med 2016, och knappt 12 procentenheter för årskurs 5, en ökning med 38 procent. Vad denna ökade variation mellan åren i resultaten för enskilda skolor kan bero på är dock oklart.

Figur 14

Figur 15 nedan ger en illustration av hur enskilda skolors resultat på trygghetsfrågan tenderar att variera kraftigt mellan åren; x-axeln visar skolans resultat i 2020 års mätning, och y-axeln visar 2019 års resultat. Exemplet avser årskurs 2.

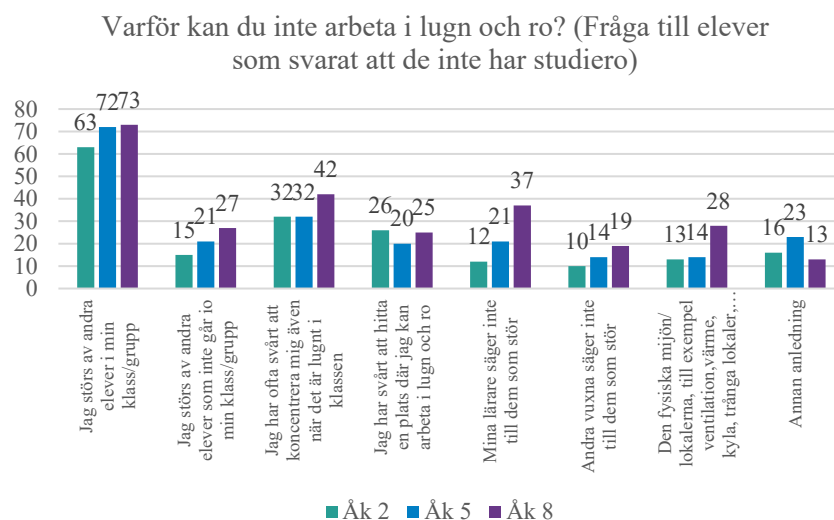
Figur 15

Vad ligger bakom elevers upplevelse av bristande studiero

De elever i grundskolan som angett en etta eller två på den 5-gradiga skalan om upplevd studiero får en följdfråga om vad orsaken är till att de inte kan arbeta i lugn och ro. I topp i alla årskurser ligger ”jag störs av andra elever i min klass/grupp”. Många anger även att de har svårt att koncentrera sig även när det är lugnt i klassen.

Bland äldre elever är det betydligt vanligare att uppleva att lärarna inte säger åt dem som stör – 37 procent av eleverna i årskurs 8 som upplever dålig studiero anser att lärarna inte säger åt dem som stör. Eftersom det bara är 21 procent av eleverna som svarat 1 eller 2 på frågan om studiero motsvarar detta dock bara runt 7 procent av alla elever i årskurs 8 vilket är viktigt att komma ihåg.

Äldre elever störs också oftare av elever som inte tillhör den egna klassen/gruppen, liksom av brister i den fysiska miljön eller lokalerna.

Figur 16

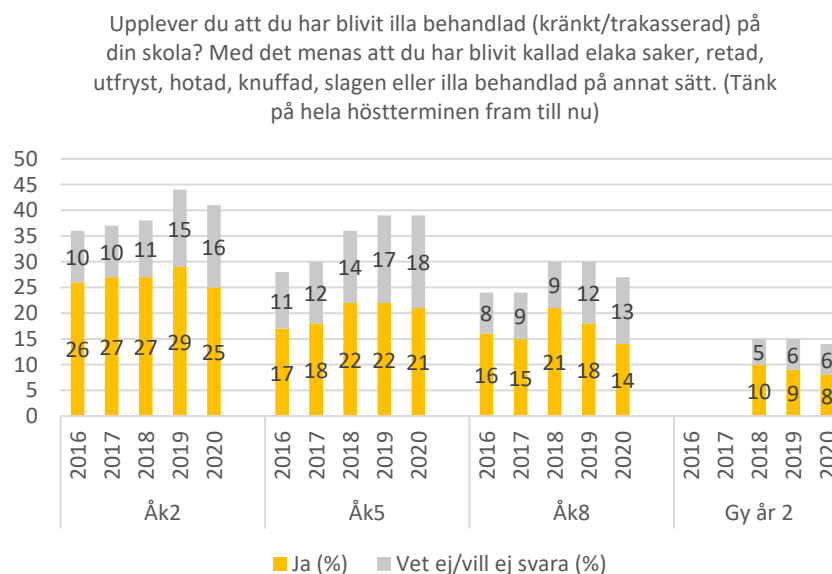
Över de senaste tre åren syns inga tydliga trender i de bakomliggande orsakerna till bristande studiero utan mönstret är detsamma som 2020.

Kränkningar och trakasserier

Utöver den övergripande frågan om trygghet innehåller enkäten även frågan ”Upplever du att du har blivit illa behandlad (kränkt/trakasserad) på din skola? Med det menas att du har blivit kallad elaka saker, retad, utfrys, hotad, knuffad, slagen eller illa behandlad på annat sätt. (Tänk på hela höstterminen fram till nu)”⁴, samt, för de som svarat jakande, följdfrågorna ”Hur ofta upplever du att du blivit illa behandlad?” och ”Av vem upplever du dig illa behandlad?”

Figur 17 nedan visar utvecklingen över tid för frågan om elev blivit illa behandlad, för respektive årskurs. Eftersom svaret ”Vet ej/vill ej uppge” kan rymma ett mörkertal av elever som upplever sig illa behandlade redovisas även denna andel.

⁴ För gymnasiet är formuleringen ”Upplever du att du under detta läsår har blivit illa behandlad (kränkt/trakasserad) på din skola? Med det menas att du har blivit utfrys, hotad, slagen eller illa behandlad på annat sätt”

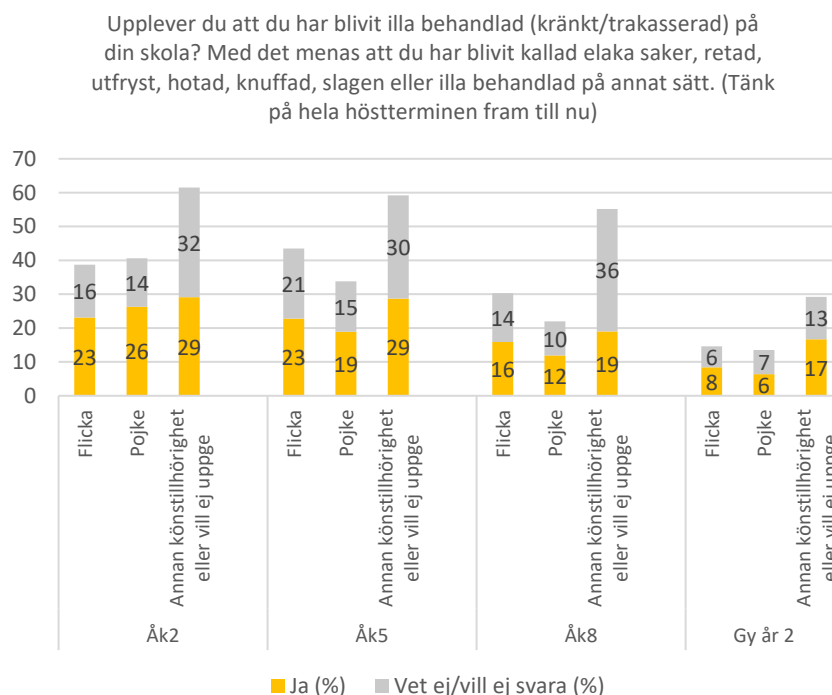
Figur 17

Sett över tid ses en viss tendens till ökning i årskurs 2 och 5, särskilt om alternativet ”vet ej/vill ej svara” räknas in. 2020 års resultat är dock bättre än förra årets, för samtliga undersökta elevgrupper. För årskurs 8 och gymnasiet ses en minskande trend under hela perioden 2018–2020.

Det är intressant att notera att den upplevda tryggheten enligt påståendet ”Jag känner mig trygg i skolan” är högst i årskurs 2 (se Figur 1 ovan), men samtidigt är det i årskurs 2 som eleverna oftast anger att de blivit illa behandlade under läsåret, exempelvis kallad elaka saker, retad, utfrys, hotad, knuffad, slagen eller illa behandlad på annat sätt. Runt en av fyra elever svarar ja på frågan i årskurs 2, att jämföra med en av fem i årskurs 5, en av sex i årskurs 8 och ca en av tio i gymnasiets år 2.

I årskurs 2 är det vanligare att pojkar anger att de blivit illa behandlade än flickor, men i alla andra årskurser är upplevelsen vanligare bland flickor än pojkar.

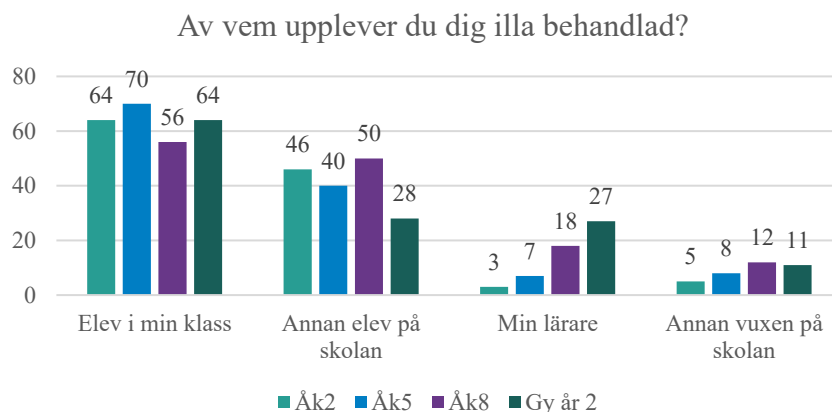
I gruppen elever som svarat ”Annan könstillhörighet” eller ”Vill ej uppge” på frågan om kön är andelen som upplever att de blivit illa behandlade högre än bland både pojkar och flickor. Särskilt markant är skillnaden vad gäller andelen som svarar ”Vet ej/vill ej svara” på frågan om man blivit illa behandlad. Tendensen är lika uttalad bland de som uppgett ”Annan kön” som de som angett ”Vill ej uppge” på frågan om kön. Vad detta mönster i svaren kan bero på är oklart.

Figur 18

Av de som svarar att de blivit illa behandlade är det drygt hälften oavsett årskurs som anger att detta skett ”några enstaka gånger per termin”. Mellan en på fyra och en på fem beroende på årskurs och mätår anger att det sker ”Flera gånger per termin” och lika många att det sker ”Flera gånger i veckan”. Denna sista kategori motsvarar därmed för 2020 års undersökning ca 6 procent av det totala antalet elever i årskurs 2, 5 procent av eleverna i årskurs 5, 3 procent av eleverna i årskurs 8 och 2 procent av gymnasieleverna i år 2. Ingen tydlig trend över tid ses vad gäller hur ofta kränkningarna uppges ske.

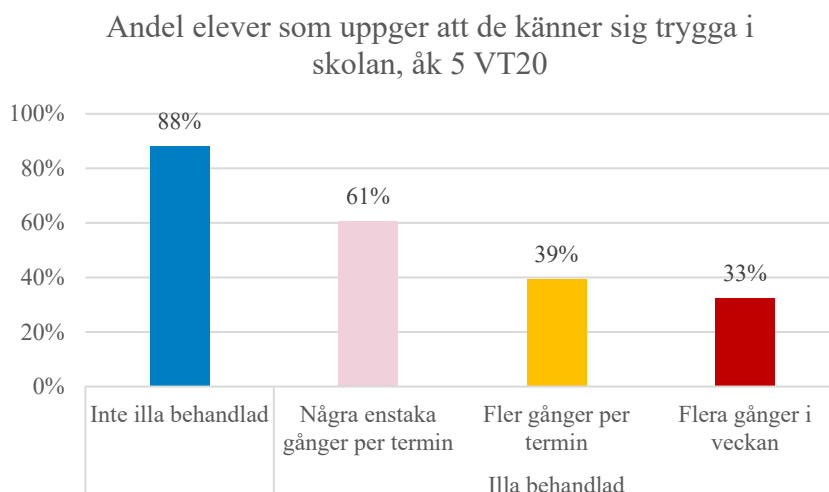
På följdfrågan ”av vem upplever du dig illa behandlad” är det vanligaste svaret i alla åldrar ”Elev i min klass”, följt av ”Annan elev på skolan”. Det senare är dock ovanligare på gymnasiet. Det finns en tydlig trend att ju äldre elev, desto vanligare att uppges att man blivit illa behandlad av sin lärare eller av annan vuxen på skolan. I gymnasiet är det hela 27 procent av dem som upplever att de blivit illa behandlade under läsåret som uppger att det var en lärare som låg bakom kränkningen.

Figur 19

Kopplingen mellan trygghet och kränkningar

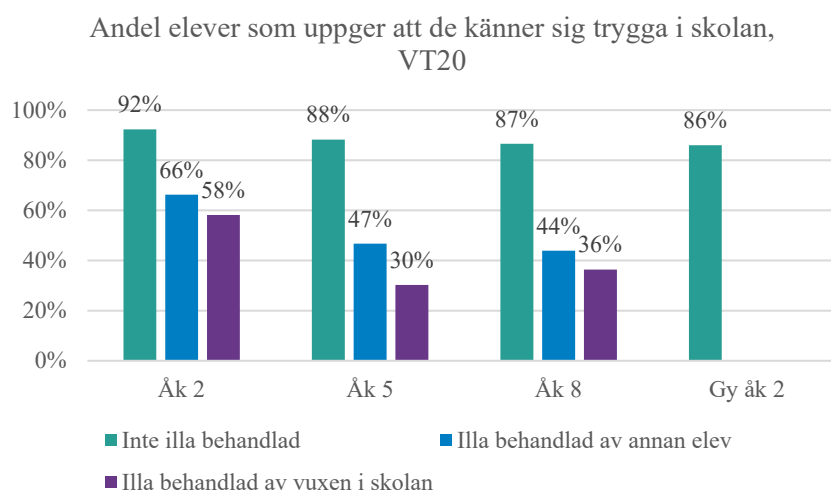
Det är tydligt att det finns ett starkt samband mellan den övergripande frågan om trygghet i skolan och upplevelsen av att ha blivit illa behandlad av elever eller vuxna på skolan. Ju oftare kränkningarna förekommer, desto mer negativ inverkan på den övergripande känslan av trygghet. Figur 20 nedan exemplifierar detta för årskurs 5. Där ses att även en enstaka kränkning har stor inverkan på den allmänna känslan av trygghet, men att effekten blir starkare ju oftare kränkningarna sker. Bland elever som uppger att de blivit illa behandlade, men bara någon eller enstaka gånger per termin, upplever majoriteten fortfarande att de överlag är trygga i skolan (61 procent). Bland elever som utsätts flera gånger i veckan är andelen dock bara 33 procent.

Figur 20

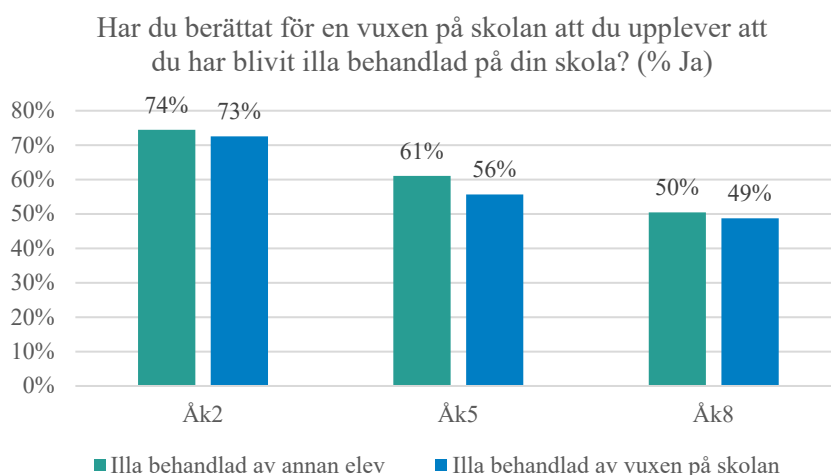
Sett till vem man blivit illa behandlad av är det tydligt att kränkningar från vuxna har den mest negativa effekten på upplevelsen av trygghet, se Figur 21 nedan. Nästan hälften av de elever i årskurs 5 som blivit illa behandlade av en annan elev

upplever sig ändå generellt sett trygga i skolan. Bland de som uppger att de blivit illa behandlade av sin lärare eller annan vuxen på skolan är det mindre än en på tre som känner sig trygga.

Figur 21

Sedan 2020 ingår även en fråga i enkäten till elever i grundskolan om man berättat för någon vuxen att man blivit illa behandlad. Ju mindre barn, desto större är sannolikheten att en vuxen får veta att en kränkning ägt rum. Intressant är även att elevernas benägenhet att berätta för en vuxen om kränkningen inte skiljer sig stort åt beroende på om det är en annan elev eller en vuxen på skolan som stått för kränkningen.

Figur 22

De vuxnas agerande

Enkäten till årskurs 5 och 8 innehåller påståendet ”De vuxna på skolan reagerar om jag eller någon annan elev har blivit illa behandlad”. I årskurs 5 upplever ungefär 2 av 3 elever (65 procent) att de vuxna reagerar. Motsvarande siffra för årskurs 8 är endast 56

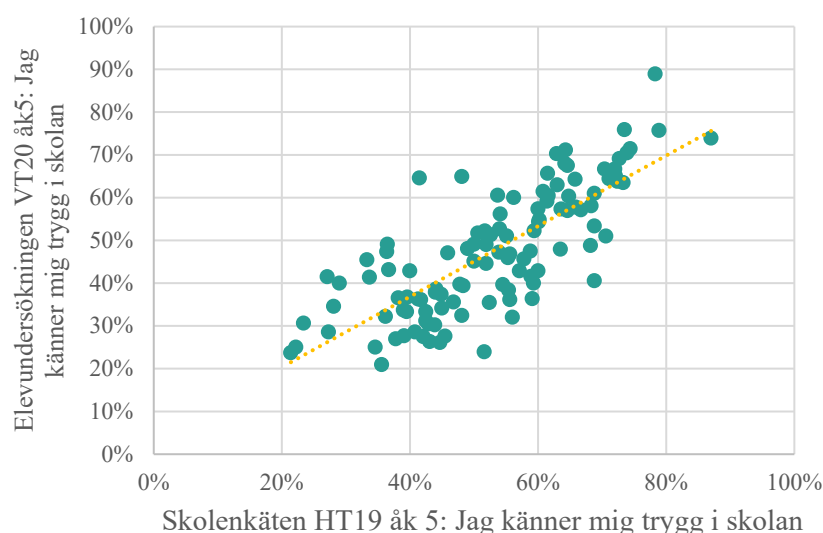
procent. Andelen är i stort sett oförändrad under de senaste tre åren för både årskurs 5 och årskurs 8.

Det är tydligt att de elever som själva upplever sig utsatta för kränkningar har en mindre positiv bild av de vuxnas agerande: bland elever i årskurs 5 som svarar ja på frågan om de blivit illa behandlade under läsåret är det bara 47 procent som anser att vuxna reagerar om man själv eller någon annan elev har blivit illa behandlad. För årskurs 8 är motsvarande siffra endast 33 procent.

Stadens elevundersökning jämfört med Skolinspektionens skolenkät

En ytterligare källa till information om elevernas trygghet och studier, förutom stadens egen elevenkät, är den enkät som skickas ut av Skolinspektionen till varje skola en gång vartannat år.

När resultaten för dessa två undersökningar jämförs med avseende på elevernas upplevelse av trygghet och studiero är den övergripande bilden att resultaten överensstämmer tämligen väl; typiskt sett skiljer sig andelen instämmande elever på frågor som är helt eller nästan likalydande inte med mer än ca +/- 6 procentenheter mellan de två undersökningarna. Figur 23 nedan illustrerar sambandet vad gäller frågan om upplevd trygghet i årskurs 5: x-axeln anger andelen instämmande elever i stadens egen undersökning och y-axeln motsvarande andel i undersökningen från Skolinspektionen. Varje prick representerar en skola. Korrelationen mellan de två serierna är 0,78.

Figur 23

Ser man till resultaten för enskilda skolor är det dock lätt att hitta exempel där resultaten skiljer sig åt betydligt mer än så – i några fall är skillnaden så stor som uppåt 30 procentenheter. Då de två

undersökningarna genomförs med cirka ett halvårs mellanrum är det dock inte överraskande att resultaten kan skilja sig åt. Det är känt från forskning att resultaten för attitydfrågor av det slag som präglar dessa undersökningar präglas av relativt låg reliabilitet, särskilt när frågorna ställs till barn; svaren präglas ofta av den allra senaste tidens händelser. Svaren kan även påverkas av flera andra faktorer såsom vem som uppfattas som avsändare, upplevt syfte med undersökningen, frågornas inbördes ordning med mera.

Sett över tid varierar det över åren, liksom mellan olika frågor, vilken av undersökningarna som ger de ”bästa” resultaten. Frågan om vuxna ingriper vid kränkningar visar dock en tydligt högre andel instämmande elever i Skolenkäten än i stadens egen

Elevundersökning i både årskurs 5 och årskurs 8/9. Det finns dock små men potentiellt viktiga skillnader i hur frågorna är formulerade i de olika undersökningarna, som skulle kunna förklara skillnaderna i svar. För årskurs 5 är frågan i stadens enkät ”De vuxna på skolan reagerar om jag eller någon annan elev har blivit illa behandlad” och i enkäten från Skolinspektionen ”De vuxna på skolan reagerar om de får reda på att någon har varit elak mot en elev”. För årskurs 8 är formuleringarna ”De vuxna på skolan reagerar om någon är eller har varit elak mot en elev” respektive ”De vuxna på skolan reagerar om de får reda på att en elev blivit kränkt”. Frågan i stadens enkät saknar med andra ord reservationen ”om de får reda på” som finns med i enkäten från Skolinspektionen, vilket kan vara en förklaring till den lägre andelen instämmande svar i stadens enkät. I årskurs 8/9 kan diskrepansen också bottna i att Skolenkätens fråga handlar om huruvida vuxna ingriper om en elev blivit ”kränkt”, medan stadens enkät har den något mildare formuleringen att en elev varit ”elak” mot en annan elev.

Sammanfattningsvis ses inga tecken på några avgörande systematiska skillnader mellan Skolinspektionens enkät och stadens elevundersökning vad gäller frågorna om trygghet och studiero. De observerade avvikelserna i resultat för enskilda skolor och år går inte utöver vad som kan anses förväntat givet omständigheterna i form av skillnader i frågeformulering och svarsskala, skilda svarstidpunkter, samt generellt sett relativt svag reliabilitet i svar på attitydfrågor i enkäter riktade till barn.

En mer omfattande jämförelse av resultaten från den två enkäterna återfinns PM ”En jämförelse av resultaten mellan Stockholms stads elevenkät och Skolinspektionens skolenkät” som tagits fram vid utbildningsförvaltningen under 2020.⁵

Grundsärskola

I grundsärskolan besvaras enkäten av vårdnadshavare till barn i grundsärskolans årskurs 1–6, och av grundsärskoleelever i årskurs 7–9.

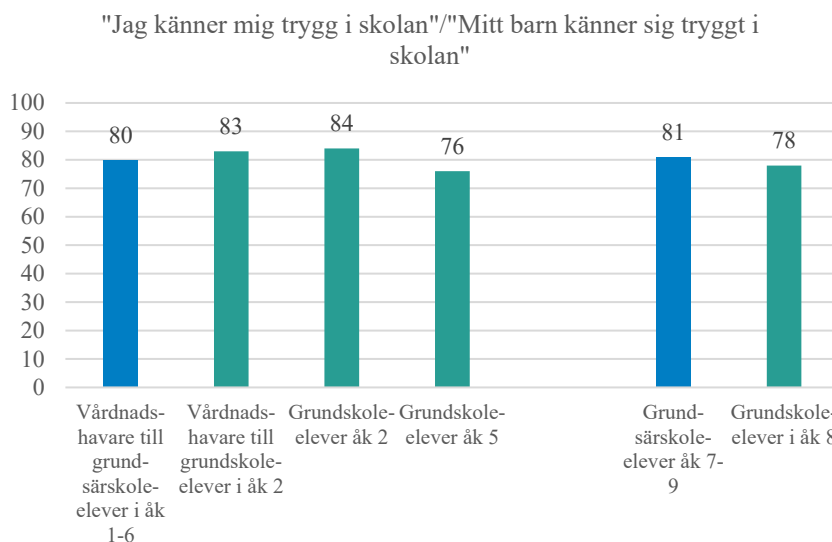
Den låga svarsfrekvensen bör beaktas vid analys

Svarsfrekvensen för elever i grundsärskolans årskurs 7–9 är 59 procent, vilket motsvaras av 129 elever. Denna procentandel kan jämföras med svarsfrekvensen för elever i grundskolans årskurs 8, vilken är 83 procent. Av vårdnadshavarna till elever i grundsärskolans årskurs 1–6 har 42 procent, 230 vårdnadshavare, svarat på undersökningen. Detta kan jämföras med andelen vårdnadshavare till elever i grundskolans årskurs två, där svarsfrekvensen är 52 procent.

Den låga svarsfrekvensen i kombination med det låga antalet svar bör tas i åtanke vid tolkning av resultaten. Att det är så få svarande gör också att det inte är lämpligt att bryta ner svaren på mindre grupper, så som grundskoleområden, eftersom enskilda elevers svar får stor påverkan på enskilda procentandelar.

Upplevd trygghet i grundsärskolan ligger på i stort sett samma nivå som i grundskolan

Diagrammet nedan visar andelen positiva svar på påståendet ”Jag känner mig trygg i skolan” respektive ”mitt barn känner sig tryggt i skolan” för vårdnadshavare till barn i grundsärskolans årskurs 1–6, grundsärskoleelever i årskurs 7–9, samt relevanta jämförgrupper i grundskolan.

Figur 24

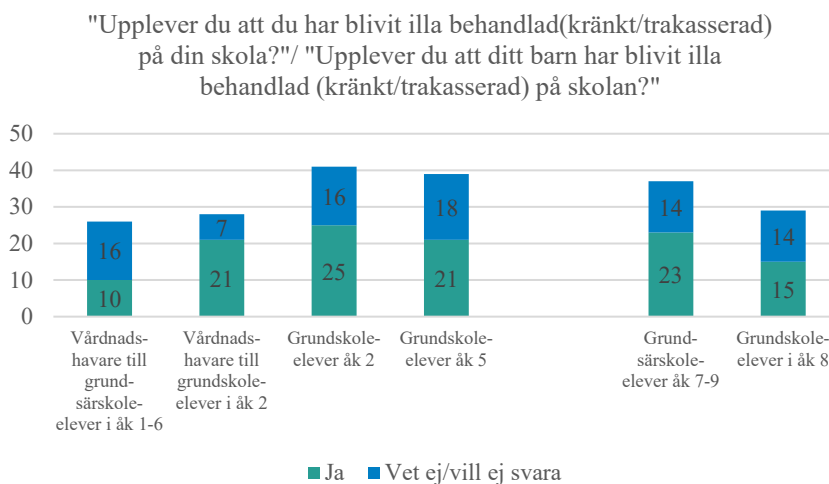
Som framgår av bilden har vårdnadshavare till barn i grundskolans årskurs 1–6 ungefär samma bild av barnens trygghet som vårdnadshavare i grundskolans årskurs 2 – dvs cirka fyra av fem instämmer i påståendet. Tar man ett snitt av elevsvar från grundskolans årskurs 2 och årskurs 5 landar man också på denna siffra.

Även när grundsärskoleelever i årskurs 7–9 jämförs med grundskoleelever i årskurs 8 är svaren mycket likartade, och även här är proportionerna desamma: ca 4 av 5 upplever sig överlag trygga i skolan i bägge grupperna.

Hög andel elever i årskurs 7–9 i grundsärskolan upplever att de blivit illa behandlade i skolan

Vad gäller frågan om man själv respektive ens barn blivit illa behandlad (kränkt/trakasserad) i skolan under det senaste läsåret har vårdnadshavare till grundsärskoleelever i årskurs 1–6 en mer positiv bild än vårdnadshavare till grundskoleelever i årskurs 2. 10 procent i den förra gruppen anser att ens barn blivit illa behandlat i skolan, jämfört med 21 procent bland grundskoleföräldrarna. Andelen som uppger att man inte vet är dock betydligt högre bland vårdnadshavare till grundsärskoleelever (16 procent) än bland vårdnadshavare till grundskoleelever (7 procent).

Grundsärskoleelever i årskurs 7–9 uppger dock i högre grad än grundskoleelever i årskurs 8 att man blivit illa behandlad under läsåret: 23 procent i den förra gruppen instämmer mot 15 procent i den senare. I bägge fallen är det framförallt andra elever i den egna klassen, och i andra hand andra elever på skolan, som står för kränkningarna.

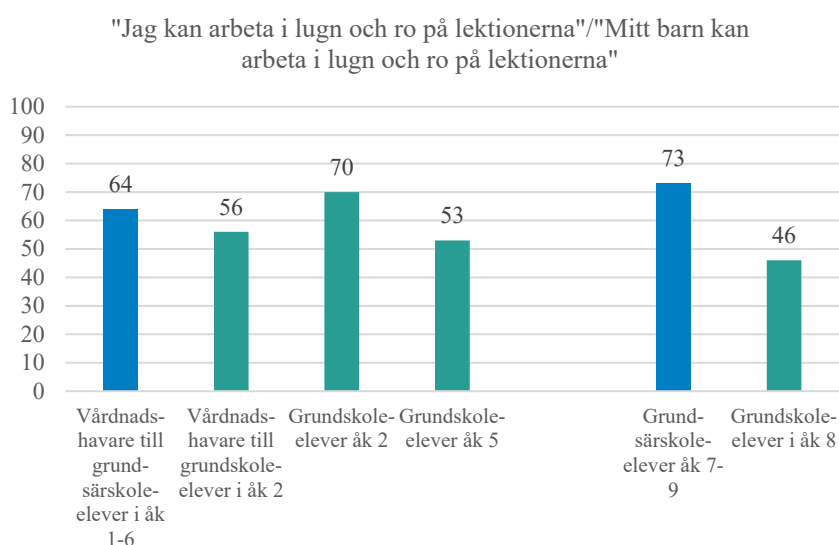

Figur 25

Tämligen god studiero i grundsärskolan jämfört med grundskolan

64 procent av vårdnadshavare till grundsärskoleelever i årskurs 1–6 upplever att deras barn har god studiero i skolan, att jämföra med 56 procent bland vårdnadshavare till grundskoleelever i årskurs 2.

Bland grundsärskoleeleverna i årskurs 7–9 är andelen som upplever god studiero betydligt högre (73 procent) än motsvarande andel bland grundskoleelever i årskurs 8 (46 procent)

Figur 26

Utvecklingen över tid

Över de senaste åren varierar andelen instämmande i påståendena om trygghet, kräkningar och studiero upp och ned med några procentenheter år till år, men givet det låga antalet svar och den låga svarsfrekvensen är förändringarna inte tillräckligt stora för att det ska gå att uttala sig om någon trend i någon riktning.

Bilaga 2: Enkät om trygghet och studiero till rektorer i Stockholms stad

Genomförande och metod

Enkäten skickades ut i oktober 2020 till samtliga rektorer på kommunala grund- och gymnasieskolor i Stockholm stad. Totalt har 96 grundskolor svarat på enkäten, vilket ger en svarsprocent på 73 procent. Det är 19 gymnasieskolor som svarat på enkäten vilket ger en svarsprocent på 76 procent.

I analysen har grundskolorna kategoriserats efter tre olika variabler. Den första är om skolan har ett högstadium eller inte. Av de grundskolor som svarat på enkäten har 51 inte högstadium och 45 har högstadium. Det är samma proportioner som det är i det totala antalet grundskolor.

Den andra kategoriseringen sker utifrån grundskolornas socioekonomiska index, och baseras på elevernas socioekonomiska förutsättningar.¹ Här har vi valt att dela in grundskolorna i två grupper; den ena gruppen har ett socioekonomiskt index lägre än genomsnittet i staden och den andra gruppen har ett index högre än genomsnittet. Snittet är 100 och ett lågt index innebär att eleverna på skolan har mer gynnsamma socioekonomiska förutsättningar än genomsnittet. Av de grundskolor som svarat på enkäten har 52 grundskolor ett socioekonomiskt index under 100 och 44 grundskolor ett index över 100. Det är en något högre svarsfrekvens för grundskolor med ett index över 100. Det är lika stora andelar grundskolor med höga och låga index som har högstadium eller inte.

Slutligen har grundskolorna kategoriserats efter storlek, d.v.s. elevantal. Den huvudsakliga uppdelningen är om grundskolorna har under 500 elever eller över 500 elever. 49 av de svarande grundskolorna har under 500 elever och 47 grundskolor har fler än 500 elever. Här finns en ganska stor samvariation med om skolan har ett högstadium eller inte, då det är vanligare att grundskolor med högstadium har ett högt elevantal. Stora grundskolor är också

¹ De variabler som ligger till grund för det socioekonomiska indexet är om eleven invandrat till Sverige och invandringsår, vårdnadshavarnas utbildningsbakgrund, om vårdnadshavarna har socioekonomiskt bistånd och om eleven bor med båda vårdnadshavarna.

något överrepresenterade i gruppen skolor med ett lågt socioekonomiskt index.

Gymnasieskolorna har inte kategoriserats. De är så pass få totalt svarade att ytterligare kategorisering skulle ge för små grupper, och enskilda skolors svar riskerar att få för stort utslag.

Sammanfattning

- Skolorna skattar generellt sett sig högt att eleverna i skolan är trygga och har studiero, med en något högre nivå för tryggheten. För grundskolor med högstadium är tryggheten och studieron generellt sett något lägre jämfört med grundskolor som ej har högstadium och gymnasieskolor. Grundskolor där eleverna har mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar gör en något lägre skattning av tryggheten och studieron jämfört med grundskolor där eleverna har mer gynnsamma socioekonomiska förutsättningar.
- Av ordningsstörande företeelser på skolan förekommer stölder, alkohol och droger i liten utsträckning på skolorna. Däremot är sen ankomst, bristande studiero i undervisningssituationen och konflikter utanför klassrummen vanligt förekommande. Grundskolor där eleverna har mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar har en högre grad av ordningsstörande företeelser jämfört med grundskolor där eleverna har mer gynnsamma socioekonomiska förutsättningar.
- Psykiska och verbala kränkningar förekommer i någon utsträckning på nästan samtliga skolor. Det gäller även fysiska kränkningar i grundskolan, men de är i mindre grad förekommande i gymnasieskolan. Sexuella kränkningar förekommer i runt 70 procent av grundskolorna som har högstadium och gymnasieskolorna, och i något mindre utsträckning på grundskolor utan högstadium. Däremot varierar omfattningen av i vilken utsträckning kränkningarna förekommer. Grundskolor med högstadium har störst omfattning av samtliga kränkningar. Socioekonomiskt finns det inte så stora skillnader att kränkningar förekommer, men omfattningen är högre på grundskolor där eleverna har mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar.
- Av de disciplinära åtgärder som skolorna har till sitt förfogande används det i störst omfattning på grundskolor

med högstadium jämfört med grundskolor som inte har högstadium och gymnasieskolor. De används också i större utsträckning på grundskolor där eleverna har mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar.

- Något mindre än hälften av grundskolorna och två av 19 gymnasieskolor arbetar utifrån ett program för att skapa trygghet och studiero.
- Skolorna samverkar i störst utsträckning med socialtjänsten. Skolorna samverkar också i relativt stor utsträckning med central utbildningsförvaltning, psykiatri, polisen och stadsdelsnämnderna. Socialtjänsten och psykiatri är de aktörer skolorna i störst utsträckning önskar ett fördjupat samarbete med.

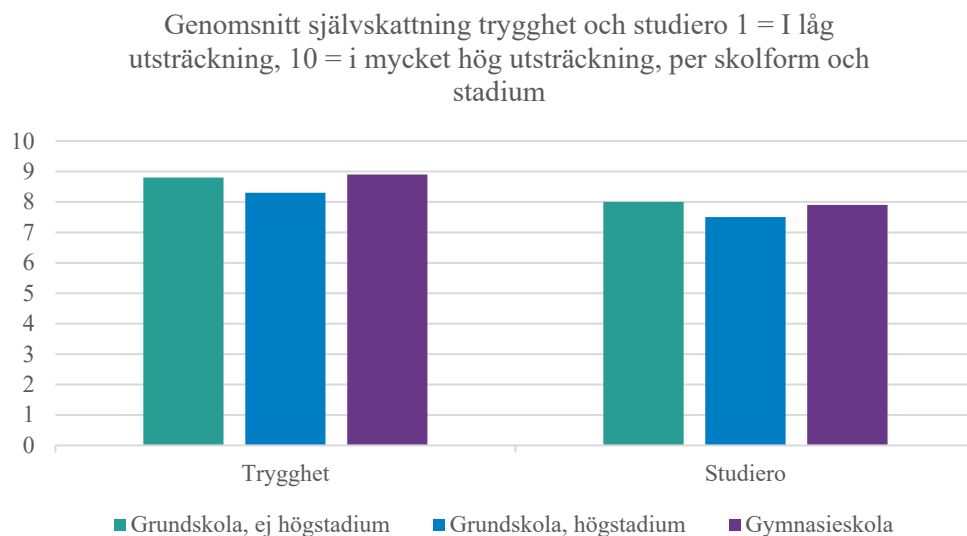
Skolornas självskattning av trygghet och studiero

Svarande fick i enkäten på en tiogradig skala skatta hur de bedömer hur trygga eleverna är i skolan och i vilken utsträckning de har studiero. Frågorna som ställdes var följande:

I vilken utsträckning bedömer du att eleverna är trygga i skolan? 1 = I låg utsträckning, 10 = i mycket hög utsträckning.

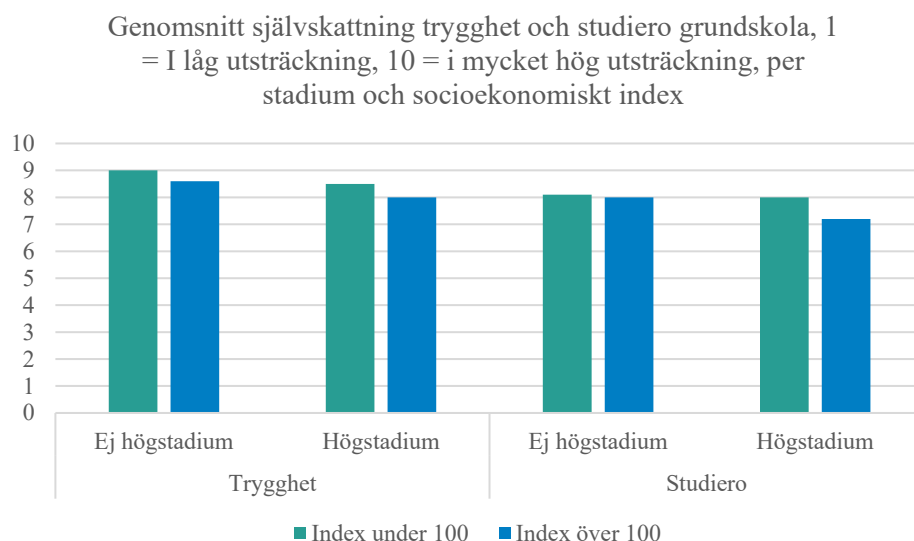
I vilken utsträckning bedömer du att eleverna har studiero, d.v.s. de kan under lektionstid fokusera på sina uppgifter, i skolan? 1 = I låg utsträckning 10 = I mycket hög utsträckning

Skolorna bedömer generellt sett att eleverna i hög utsträckning är trygga och har studiero, med en något högre nivå för tryggheten. Tryggheten och studieron är något högre i gymnasieskolan jämfört med i grundskolan. Det finns också en något högre skattning av trygghet och studiero på grundskolorna som inte har högstadium jämför med de som har högstadium. Grundskolorna utan högstadium ligger på samma nivå som gymnasieskolorna.

Figur 1

I figuren nedan är skolorna uppdelade utifrån stadens socioekonomiska index där stadens genomsnitt är 100. Skolorna med index under 100 har en socioekonomiskt gynnsam sammansättning i förhållande till genomsnittet. Grundskolor med högt socioekonomiskt index (=mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar) skattar sig något lägre på trygghet och studiero. Det är dock inga stora skillnader, och för studieron i skolor utan högstadium finns ingen skillnad.

Figur 2

Det finns inga större skillnader i skattningarna utifrån hur många elever som finns på skolan.

Ordningsstörande företeelser på skolan som påverkar trygghet och studiero

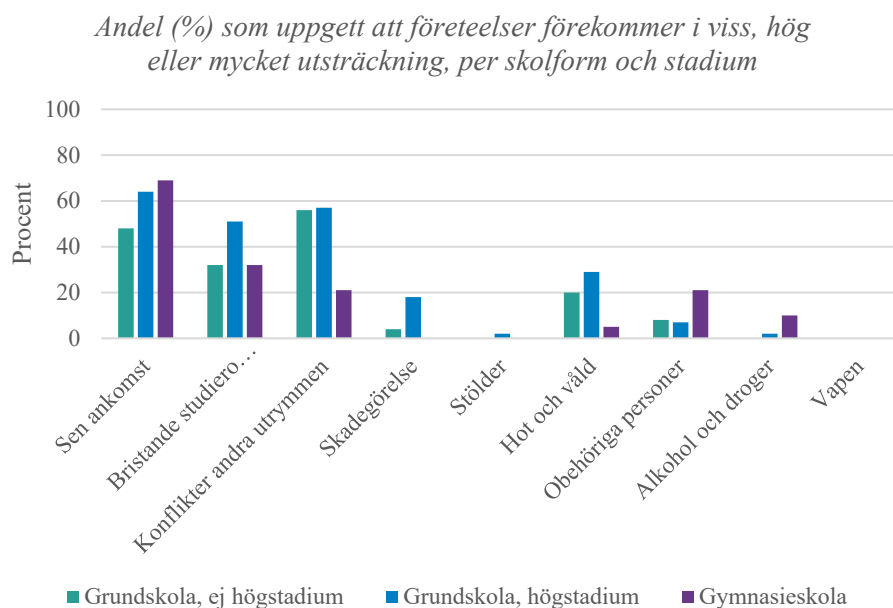
I enkäten ställdes frågan i vilken utsträckning företeelser som påverkar tryggheten och studieron förekommer på skolan. Frågan var formulerad som:

I vilken utsträckning uppfattar du att följande företeelser förekommer på skolan?

Företeelserna var fördefinierade (se figur nedan vilka det var), men det fanns också en frisvarsmöjlighet som dock utnyttjades i mycket begränsad utsträckning. Svarsalternativen var a) inte alls, b) i låg utsträckning, c) i viss utsträckning, d) i hög utsträckning och e) i mycket hög utsträckning.

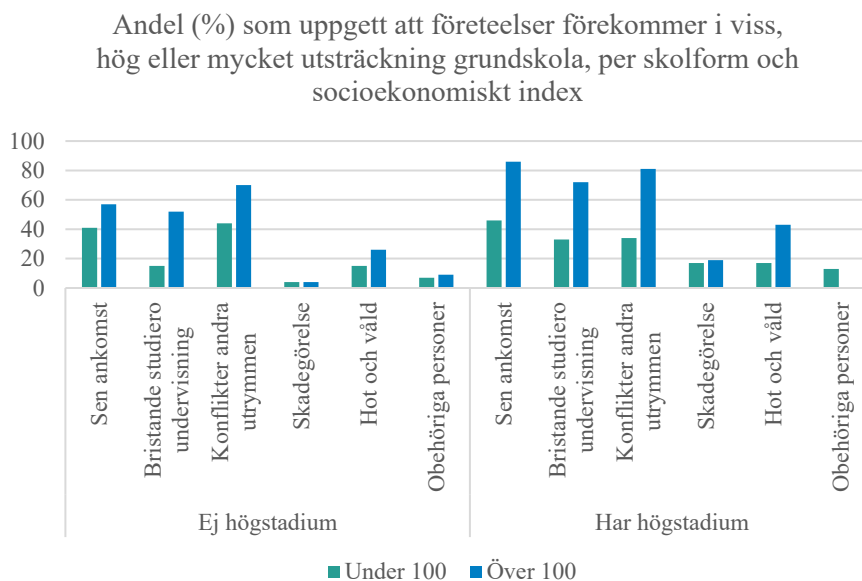
Samtliga listade företeelser förekommer på skolan, d.v.s. det finns ingen av företeelserna där samtliga svarande uppgett inte alls. Vapen på skolan förekommer dock inte alls på 81 procent av grundskolorna och på 95 procent av gymnasieskolorna. På grundskolan förekommer inte alkohol och droger på 70 procent av skolorna och på hälften av gymnasieskolorna. Sen ankomst, bristande studiero i undervisningen och konflikter i andra utrymmen än i undervisningssituationen förekommer i stort sett på samtliga grundskolor och detsamma gäller sen ankomst för gymnasieskolan.

I figuren nedan visas hur stor andel av de svarande som uppgett att olika företeelser förekommer i *viss*, *hög* eller *mycket hög* utsträckning. Det ska påpekas att mycket få har svarat i mycket hög utsträckning på något av alternativen. Även alternativet hög förekommer i relativt begränsad utsträckning. Vi kan se att sen ankomst, bristande studiero i undervisningen och konflikter i utrymmen utanför klassrummen är de vanligaste ordningsstörande företeelserna. Hot och våld förekommer åtminstone i viss utsträckning i nästan en tredjedel av grundskolorna med högstadium.

Figur 3

I stort sett alla företeelser förekommer i högre utsträckning på skolor med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar än genomsnittet (över 100), såväl i grundskolor som har högstadium och som inte har högstadium. För skadegörelse och obehöriga personer på skolan finns dock ingen socioekonomisk skillnad. För övriga företeelser i figuren nedan är förekomsten högre i en grundskola som inte har högstadium men över 100 i index jämfört med en skola som har högstadium och under 100 i index. Stöld, alkohol och droger och vapen på skolan är inte med i figuren nedan eftersom det var få eller ingen som angett att det förekommer i viss, hög eller mycket hög utsträckning

Figur 4

Det finns dock ingen skillnad i de ordningsstörande företeelserna utifrån skolans storlek.

Förekomst och omfattning av kränkningar

I enkäten ställdes följande fråga om kränkningar:

I vilken utsträckning uppfattar du att dessa typer (psykiska, verbala, fysiska och sexuella) av kränkningar förekommer mellan elever på skolan?²

Svarsalternativen var a) inte alls, b) i låg utsträckning, c) i viss utsträckning, d) i hög utsträckning och e) i mycket hög utsträckning.

I figuren nedan redovisas svarsalternativen låg, viss, hög och mycket hög (hög och mycket hög är sammanslagna eftersom det är få svarande som angett i mycket hög utsträckning). I figuren redovisas inte svarsalternativet inte alls. Höjden på staplarna visar således på hur stor andel av skolor där olika typer av kränkningar

² Frågan hade följande tillägg: Kränkning inbegriper trakasserier och övrig kränkande behandling som leder till att en elev känner sig ledsen, sårad och mindre värd. Man kan dela upp kränkningar i psykiska, verbala, fysiska och sexuella.

Psykiska kränkningar=utfrysning och subtila metoder som miner, gester, ignorering, undvikande, suckar och blickar

Verbala kränkningar=glåpord, skvaller, rykten, förtal, nedsättande skämt

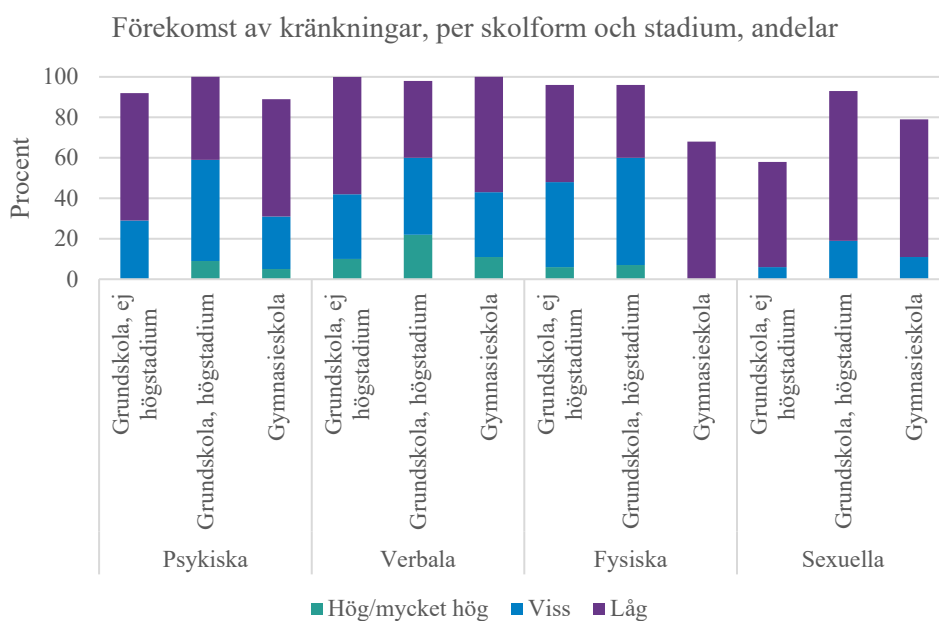
Fysiska kränkningar= slag, sparkar, knuffar, sabotage och förföljelse

Sexuella kränkningar= tafsande, närgångna blickar, ovälkomna komplimanger, sexuella anspelningar

förekommer och de olika färgerna anger i vilken omfattning (i vilken utsträckning) kränkningarna sker.

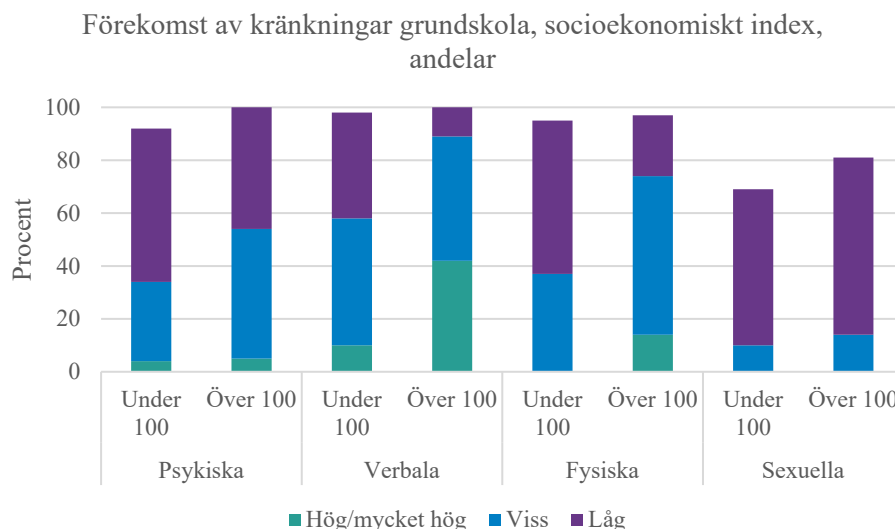
Psykiska och verbala kränkningar förekommer på de allra flesta grund- och gymnasieskolor. Fysiska kränkningar förekommer på de flesta grundskolor och på drygt två tredjedelar av gymnasieskolorna. Sexuella kränkningar förekommer på något mer än hälften av grundskolorna utan högstadium, på de flesta grundskolor med högstadium och på 80 procent av gymnasieskolorna.

Omfattningen av samtliga kränkningar är högst på grundskolor med högstadium med något varierande styrka. Psykiska och verbala kränkningar är ungefär lika omfattande på grundskolor utan högstadium och på gymnasieskolor. Fysiska kränkningar är mindre omfattande och sexuella kränkningar är mer omfattande på gymnasieskolor jämfört med grundskolor utan högstadium.

Figur 5

Socioekonomiskt finns det inga stora skillnader för grundskolorna i förekomsten av de olika kränkningarna. Däremot är de mer omfattande för grundskolor med höga socioekonomiska index, d.v.s. mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar. Mönstret är minst tydligt för sexuella kränkningar.

Figur 6

Det finns inga mönster i förekomsten eller omfattningen av kränkningar utifrån skolans storlek.

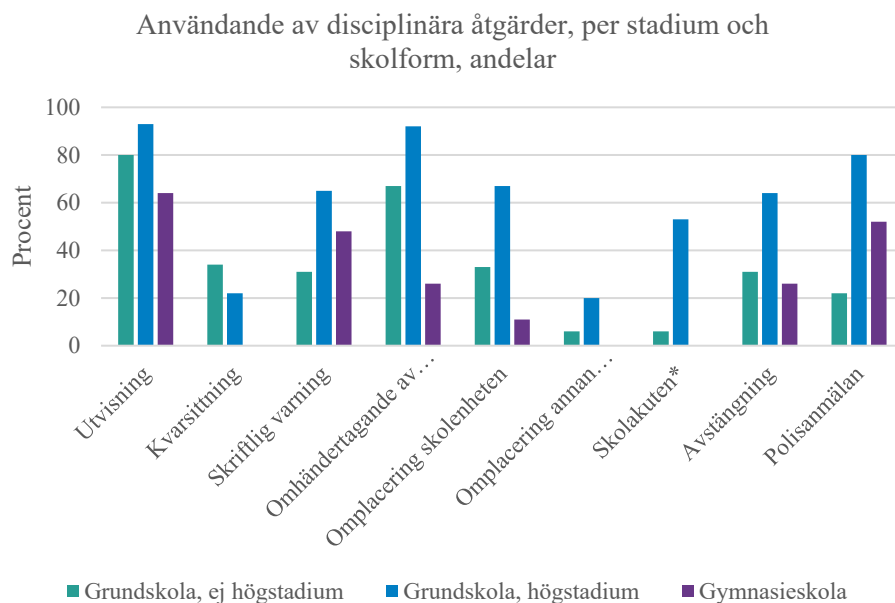
Disciplinära åtgärder

I skollagen finns ett antal disciplinära åtgärder som lärare och rektorer kan använda mot olämpligt beteende. I enkäten har vi ställt frågor om i vilken utsträckning dessa används på skolorna samt i vilken utsträckning skolorna har gjort polisanmälningar.

Frågan ställdes som: *Har ni på skolan vidtagit disciplinära åtgärder det senaste läsåret?*

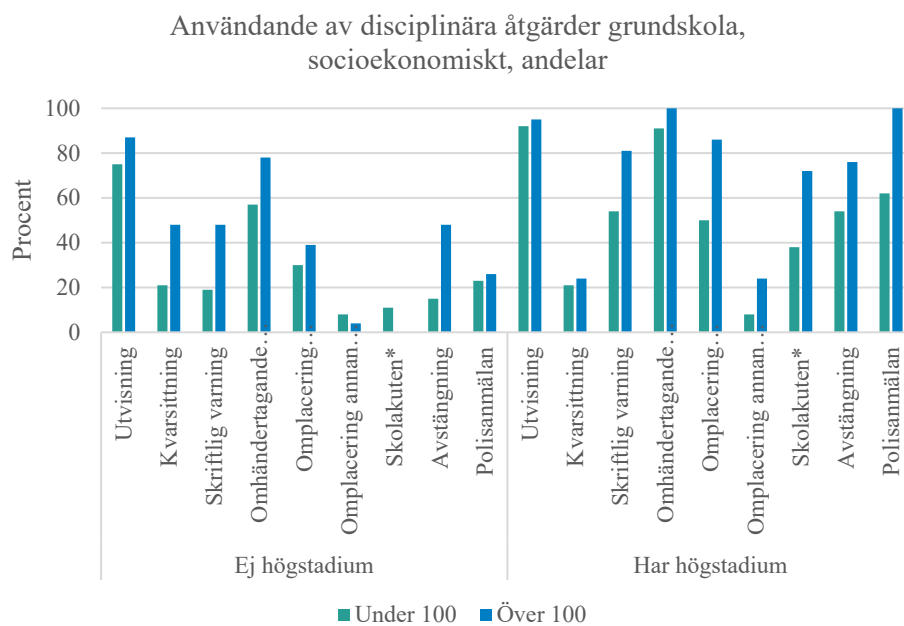
Svarsalternativen var a) Nej, b) Ja, vid ett eller enstaka tillfällen, c) Ja, vid flera tillfällen och d) Vet ej.

I figuren nedan redovisas andelarna som svarat antingen ja vid "ett eller enstaka tillfällen" eller "vid flera tillfällen". Utvisning ur klassrummet är den vanligaste disciplinära åtgärden i såväl grund- som gymnasieskola. Den generella bilden är att grundskolor som har högstadium använder sig av disciplinära åtgärder i större utsträckning jämfört med grundskolor utan högstadium, med undantag av kvarsittning. Att vissa disciplinära åtgärder förekommer i större utsträckning bland grundskolorna jämfört med gymnasieskolorna har troligen att göra med möjligheterna att genomföra vissa disciplinära åtgärder – omplacering inom eller i annan skolenhet – varierar.

Figur 7³

Socioekonomiskt finns det ett tydligt mönster för vissa av åtgärderna. De flesta disciplinära åtgärderna används mer frekvent på grundskolor med höga socioekonomiska index, även om skillnaderna för vissa åtgärder inte är så stora.

Figur 8

Det finns inga mönster i disciplinära åtgärder utifrån storlek på skolan.

Övergripande program för trygghet och studiero

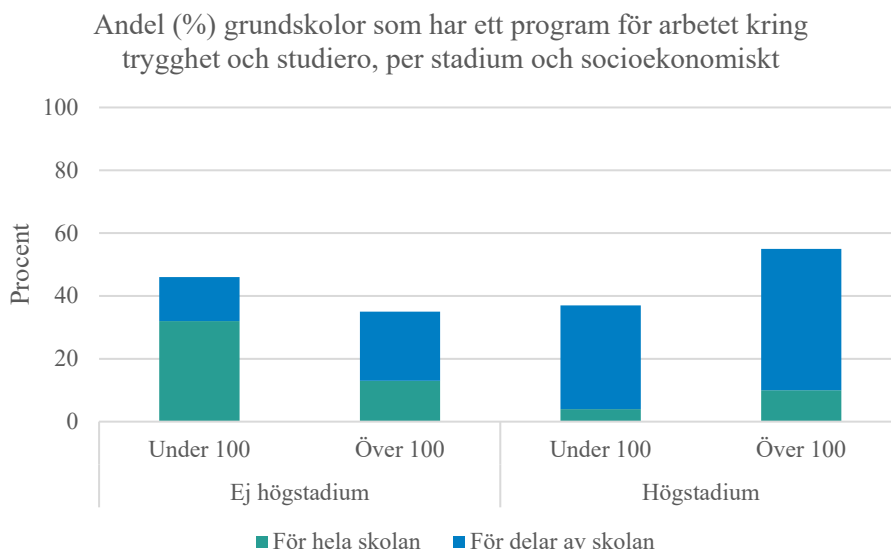
I enkäten ställdes följande fråga om övergripande program:

Använder ni er av något program på skolan när det gäller trygghet och studiero?⁴

Svarsalternativen var a) Ja, för hela skolan, b) Ja, för delar av skolan och c) Nej. Det fanns också ett fritextsalternativ där skolan kunde precisera vilket eller vilka program de använder.

För grundskolan har 45 procent av skolorna någon form av program. Det finns inga tydliga mönster utifrån om grundskolorna har högstadium eller ej eller skolans storlek. Det finns inte heller något enhetligt socioekonomiskt mönster.

Däremot för gymnasieskolan är det ovanligt med trygghetsprogram, enbart två av de svarande skolorna (11 procent) har svarat jakande.

Figur 9

De vanligaste programmen är MVP (för högstadiet) och Agera tillsammans (för mellanstadiet). Det är också relativt vanligt att skolorna har egna program som kan vara en kombination av olika tillvägagångssätt. Andra relativt vanliga program är Bråka smartare, Friendsprogrammet, Mini-medling, Olweus, Pax och Stopp min

⁴ Frågan hade följande förklarande tillägg: Det kan vara program för att skapa trygghet i klassrummet, antimobbning eller normkritiskt arbete. Exempelvis Agera tillsammans, Friends, KiVA, MVP, Olweus, PAX.

kropp. Det är heller inte helt ovanligt att en kombination av program används eftersom de kan inrikta sig mot olika åldrar.

Samverkan med andra

I enkäten ställdes frågan om vilka aktörer som skolorna samverkar kring trygghet och studiero och hur de ser på behovet av samverkan. Frågan var formulerad på följande sätt:

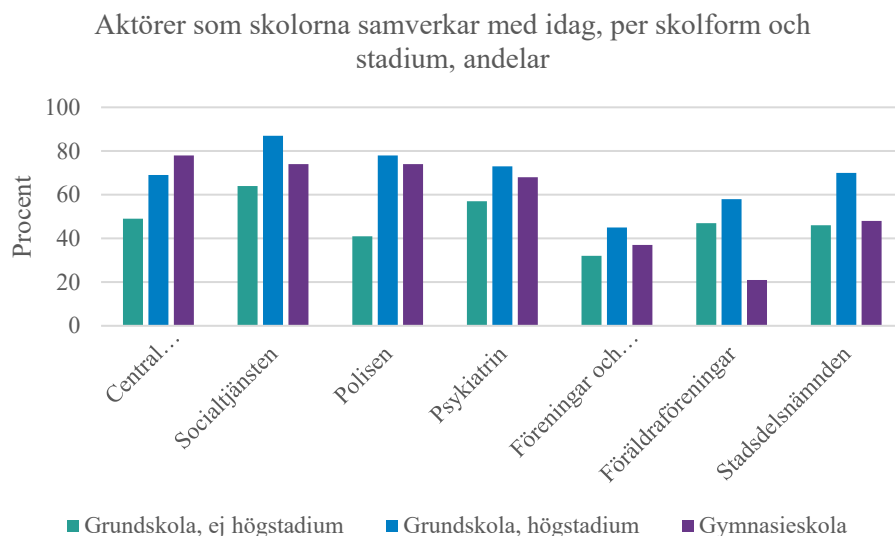
Vilka myndigheter och aktörer samverkar ni idag med kring trygghet och studiero och vilket behov av samarbete ser ni?

Aktörerna var fördefinierade i enkäten och redovisas i figuren nedan. Svartalternativen var följande: a) Samverkar inte och ser inget behov, b) Samverkar inte, men ser ett behov, c) Samverkar och ser ett behov av fördjupning och d) Samverkar på en nivå som uppfyller våra behov.

I figuren nedan visas i vilken utsträckning skolorna samverkar med andra aktörer. Andelarna som redovisas är således en kombination av svartalternativen 3 och 4.

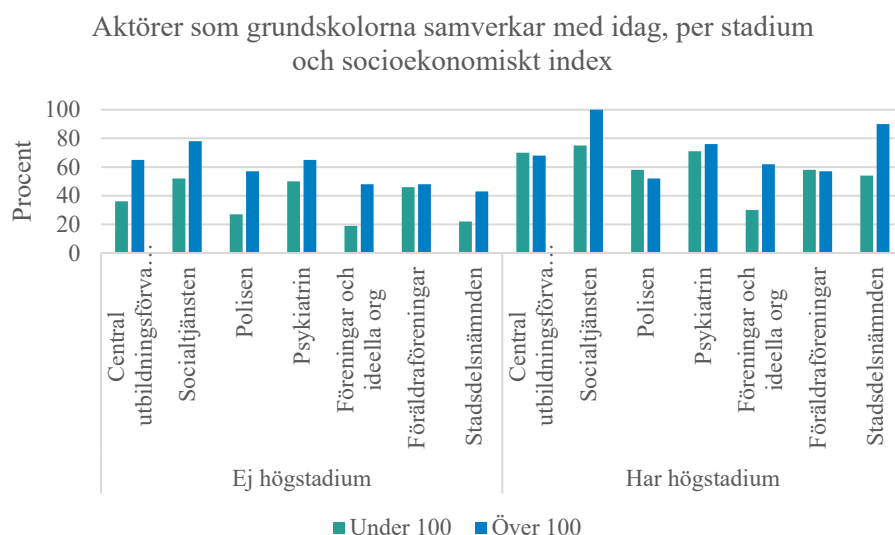
Socialtjänsten är den vanligaste samverkansaktören där tre fjärdedelar av skolor bedriver samverkan. Föreningar och ideella organisationer är de av alternativen där samverkan av som minst, men nästan fyra av tio skolor har samverkan.

Grund- och gymnasieskolorna har samverkan i ungefär samma utsträckning, men det finns vissa skillnader med vem man samverkar. Grundskolorna samverkar i något högre utsträckning med föräldraföreningar jämfört med gymnasieskolorna, och gymnasieskolorna har en något större samverkan med central utbildningsförvaltning och polisen. För grundskolorna samverkar skolor med högstadium i högre utsträckning med andra aktörer jämfört med grundskolor som inte har högstadium.

Figur 10

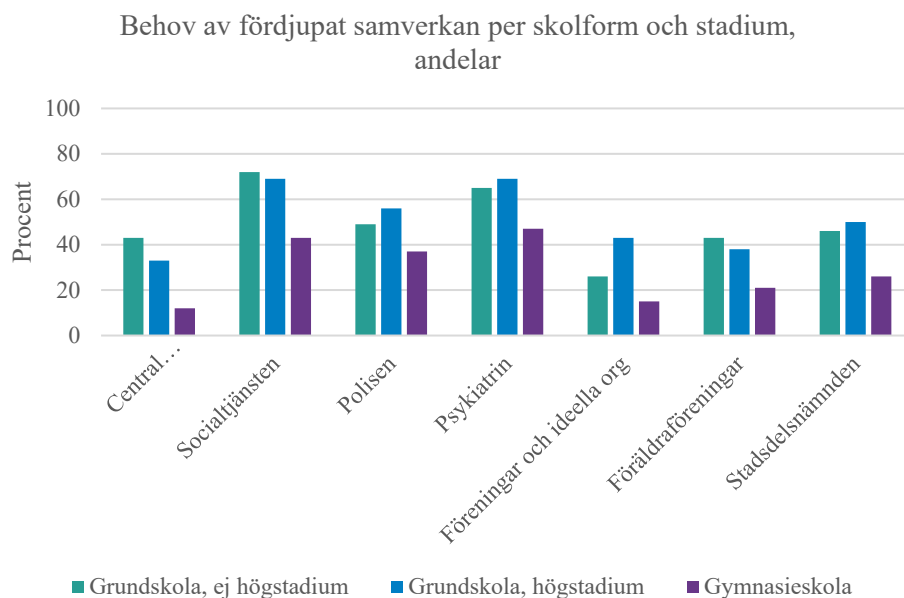
För grundskolor utan högstadium med socioekonomiskt index över 100 så samverkar skolorna i högre grad med de olika aktörerna, undantaget föräldraföreningar. För grundskolor med högstadium samverkar skolor med höga socioekonomiska index i större utsträckning med socialtjänsten, föreningar/ideella organisationer och stadsdelsnämnden.

Figur 11

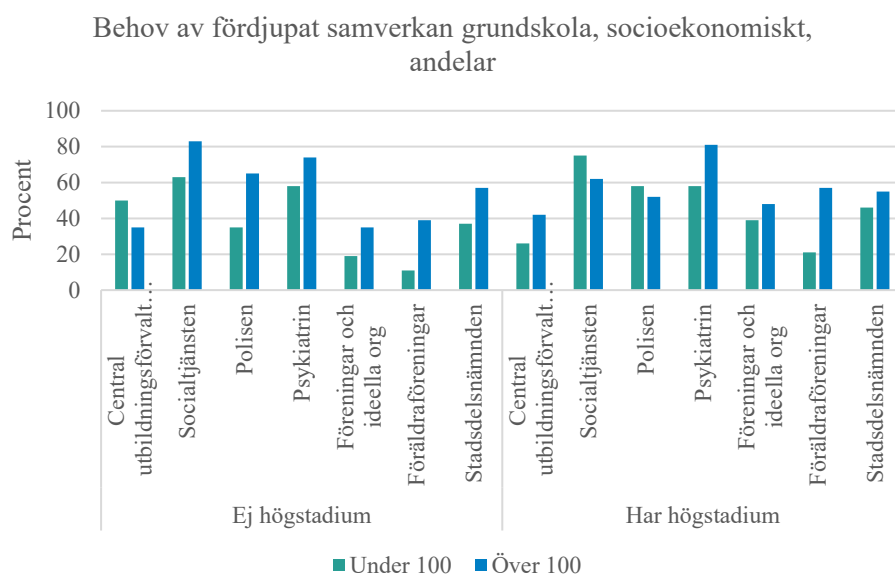
I vilken utsträckning önskar skolorna en fördjupad samverkan med olika aktörer, oberoende av om de idag samverkar? I figuren nedan redovisas andelen skolor som angett antingen svarsalternativ 2 och 3 på frågan i enkäten, d.v.s. de efterfrågar en ökad grad av samverkan.

Det är tydligt att grundskolorna i högre grad upplever ett behov av fördjupad samverkan jämfört med gymnasieskolorna. För båda skolformerna är det socialtjänsten och psykiatrin som man upplever att man vill samverka med i större utsträckning. Även ett fördjupat samarbete med polisen är något som genomgående efterfrågas.

Figur 12

Även om grundskolorna med höga socioekonomiska index generellt sett samverkar i högre utsträckning så ser de också ett större behov av fördjupad samverkan, vilket framförallt är tydligt för grundskolorna som inte har högstadium.

I matrisen nedan sammanfattas i vilken utsträckning skolorna samverkar med andra aktörer och de upplever om samverkan bör fördjupas. Som beskrivits ovan är samverkan och behovet av den något annorlunda utifrån skolform och typ av grundskola. Men den övergripande bilden är att skolorna i hög grad samverkar med socialtjänsten och samtidigt upplever ett stort behov av fördjupad samverkan. Skolorna ser också ett stort behov av fördjupad samverkan med psykiatrin även om man idag samverkar i relativt stor utsträckning.

Figur 14: *Sammanfattning samverkan och behov av samverkan*

	Stort behov av fördjupad samverkan	Visst behov av fördjupad samverkan	Inget större behov av fördjupad samverkan
Hög grad av samverkan	Socialtjänsten		
Mellangrad av samverkan	Psykiatrin	Polisen Stadsdelsförvaltningen Central utbildningsförvaltning	Föräldraföreningar
Låg grad av samverkan		Föreningar/ideella organisationer	

Bilaga 3: Sammanställning av intervjuer med rektorer

För att bredda bilden av en nulägesbeskrivning avseende trygghet och studiero inom stadens skolor har intervjuer genomförts med ett antal rektorer. Detta genom gruppintervjuer, två grupper inom grundskolan och två grupper inom gymnasieskolan, där varje grupp har bestått av två eller tre rektorer. Urvalet av rektorer har gjorts utifrån en fördelning av skolor baserad på skolornas elevsammansättning, inom grundskolan avseende socioekonomiska förutsättningar och inom gymnasiet elevernas gymnasieantagningspoäng.

Nedan följer en sammanställning av det som framkommer i intervjustudien.

Begreppen trygghet respektive studiero och hur de förhåller sig till varandra

Rektorererna redogör för att det finns kopplingar mellan begreppen men framhåller samtidigt att trygghet och studiero handlar om olika saker och att det därför kan vara av vikt att försöka sära begreppen åt. Det finns en samstämmighet kring att studiero i hög grad kan kopplas till kvaliteter i undervisningen och till ledarskapet i klassrummen men också till lärmiljön. Trygghet beskrivs vara ett vidare begrepp som innefattar elevernas allmänna mående och livssituation. Rektorererna ger uttryck för att elevernas trygghet i det avseendet har en mer känslomässig aspekt. Vad gäller förhållandet mellan begreppen är det flera rektorer som uttrycker att trygghet är en förutsättning för studiero. En rektor menar att studieroresultaten i mindre grad speglar elevernas kunskapsresultat än tryggheten, att trygghet och kunskapsresultat på det sättet i högre grad korrelerar med varandra.

I rektorernas beskrivningar framgår att det finns ett allmänt behov av att diskutera och arbeta mer med definitionen av begreppen trygghet och studiero, att såväl elever som lärare har olika förväntningar på vad begreppen innefattar. De uttrycker att det är viktigt att tillsammans med eleverna skapa samsyn kring begreppen, inte minst för att elevenkäter och annan uppföljning av elevernas bild av trygghet och studiero ska kunna bilda användbara underlag

att utgå ifrån i ett utvecklingsarbete. När det kommer till att besvara frågor om trygghet, ger rektorerna exempelvis uttryck för att elever inte alltid utgår från skolmiljön utan svarar utifrån att de kan vara trygga eller otrygga i allmänhet. När det gäller studiero så är rektorernas uppfattning att många elever definierar det som att det ska vara tyst i klassrummet utan koppling till form och lektionsinnehåll. Rektorerna ger exempel på hur olika definitioner av begreppen kan komma till uttryck. Grundskolerektorerna redogör bland annat för att resultaten i elevenkäterna återkommande sjunker med stigande ålder, men att rektorer och personal inte alltid upplever att det speglar deras bild av hur det ser ut på skolan. Rektorerna själva upplever på så sätt inte att tryggheten och studieron blir sämre i de högre åldrarna i den utsträckningen även om eleverna uppenbarligen uttrycker det. Rektorerna har en teori om att det kanske beror på att eleverna ställer högre krav på exempelvis studieron ju äldre de blir, kunskapskraven för eleverna ökar också. De diskuterar även ett antagande om att det kanske finns en större acceptans för olikheter bland elever i yngre åldrar.

Det framkommer också exempel på att definitionen av begreppen tycks vara kontextberoende. Rektorer från skolor med lågt socioekonomiskt index redogör exempelvis för att de anser att de får svårförklarligt låga resultat på elevernas enkätsvar avseende studiero fast personalen upplever att det är god studiero på skolor med generellt högpresterande elever. Samtidigt som en rektor ger exempel på att elever i en grupp med elever på en skola med högt socioekonomiskt index har uttryckt tillfredsställelse kring studieron fast personalen i hög grad har bedömt det motsatta. I det avseendet tydliggörs vikten av att tillsammans med eleverna diskutera vad som utgör en trygg lärmiljö och god studiero.

Centrala aspekter i arbetet med att skapa en trygg skolmiljö

Rektorerna uppger att de överlag har en god bild av tryggheten på skolan, en bild de skapar sig genom fungerande former för uppföljningar och genom att delta i olika forum och att röra sig i skolans lokaler.

Som centralt i arbetet med att skapa en trygg skolmiljö framhåller flertalet rektorer vikten av ett relationsbyggande arbete, både mellan vuxna och elever och mellan elever. Rektorerna påtar även betydelsen av strukturer, systematiska uppföljningar och tydliga samverkansformer i ett trygghetsskapande arbete där en utgångspunkt är att eleverna blir trygga av förutsägbarhet. En av rektorerna uttrycker att tryggheten utgörs av summan av alla de som bidrar till det gemensamma ansvaret. Flera rektorer redogör på

liknande sätt för värdet av tydliga förväntningar på ett gemensamt arbete kring trygghets- och värdegrundsfrågor som involverar all personal, och att personalen har ett förhållningssätt där alla ser att de har ett helhetsansvar för verksamheten – detta inte minst på skolor med högt socioekonomiskt index/låga antagningspoäng. Det framkommer även att på en del skolor är raster och strukturerad rastverksamhet en viktig del i ett trygghetsarbete där personalen i fritidshemsverksamheten skapar meningsfulla raster.

Andra viktiga aspekter som lyfts fram är att arbeta med snabba insatser, att ha goda rutiner och former för att snabbt agera och reda ut exempelvis konflikter innan problemen växer sig stora. Det framkommer exempel på att det kan handla om medling och konfliktlösning men även snabba och tydliga konsekvenser. Flera rektorer lyfter fram vikten av tydliga konsekvenser och ger uttryck för att de arbetar med disciplinära åtgärder i varierande utsträckning. Det framkommer dock att de verktyg som finns inte alltid används och flera rektorer inom såväl grund- som gymnasieskolan säger exempelvis att de i högre grad gärna sett avstängning av, eller förflyttning av, en elev som en möjlig åtgärd. Inom gymnasieskolan framkommer det exempelvis att rektorer i vissa situationer ser behov av längre avstängningar än det som blir utfallet och problematiserar det faktum att man som rektor inte äger det beslutet då det är ett nämndbeslut. Flera rektorer, framförallt de som verkar i grundskolor, ger samtidigt uttryck för att de inte tror att disciplinära åtgärder i huvudsak är verkningsfulla utan istället medför fler problem på sikt.

Några rektorer uttrycker en utmaning i att tryggheten på skolan ofta påverkas negativt av händelser utanför skolan där eleverna kan befinna sig i otrygga miljöer. För skolor med hög andel nyanlända elever kan en hög elevomsättning också utgöra en stor utmaning både för tryggheten och studieron. En rektor uttrycker att med en årlig elevomsättning på omkring 20 procent blir klasserna som öppna sår vilket exempelvis försvårar förutsättningarna att arbeta med strukturer och rutiner. Inom gymnasieskolan finns vidare en utmaning kring de elever som skrivs in sent då det påverkar skolans förutsättningar att förbereda och skapa en trygg lärmiljö. Grundskolerektorerna på högindexskolor uttrycker att det som påverkar tryggheten främst på skolan är ett fåtal elever på skolan som använder våld och kränkningar och där skolan trots insatser och samarbete med andra myndigheter inte når tillfredställande resultat. Inom gymnasiet finns exempel på att drogproblematik på skolan kan vara en utmaning för skolan att hantera.

I rektorsintervjuerna framkommer resonemang kring förändringar i skolan över tid ur trygghetssynpunkt där rektorernas bild är att det skett en förskjutning av ansvar där skolan förväntas agera kring mycket av det som sker utanför skoltid, inte minst på sociala medier. Flera av rektorerna redogör för vikten av att sortera bland allt det som landar på en rektors bord och hitta former för en tydlig ansvarsfördelning och för att undvika att ta på sig det som egentligen ligger på någon annans bord, exempelvis frågor kring skolans ansvar i förhållande till andra myndigheter.

Flera rektorer ger också uttryck för att personalen ställs inför många utmanande situationer, exempelvis i form av påtryckningar, klagomål och hot om myndighetsanmälan, något som påverkar personalen negativt i sin yrkesutövning. Rektorerna menar i det avseendet att en trygg skolmiljö förutsätter lärare vars mandat vilar på en trygg och stabil grund. En rektor ger exempel på att disciplinära åtgärder som i vissa situationer bedöms som verkningsfulla inte alltid används eftersom personalen vet att de riskerar att stöta på stort motstånd.

Centrala aspekter i arbetet kring studiero

I samtliga intervjuer görs kopplingar mellan studiero och lärarnas ledarskap i klassrummet. I båda grundskoleintervjuerna framkommer exempel på hur ledarskapet i klassrummen varierar och att skolor i det avseendet arbetat med gemensamma lektionsstrukturer för att skapa förutsägbarhet för eleverna och därmed stärka förutsättningar för studiero. Ytterligare aspekter som rektorerna lyfter fram som har goda effekter på studieron är en välplanerad och meningsfull undervisning med lektioner med tydliga strukturer och övergångar. En rektor ger uttryck för att de på dennes skola diskuterat vikten av att resurserna används på rätt sätt och att varje vuxen har planerat sitt arbete med eleverna.

Som konstaterades inledningsvis är det flera rektorer som återkommer till vikten av att diskutera begreppet studiero med eleverna för att tydliggöra förväntningar. En av rektorerna ger exempel på att det handlar om att arbeta med att förbereda eleverna inför olika moment i undervisningen och samtala med eleverna om vad olika moment innebär i förhållande till syfte, och diskutera studiero i förhållande till det. Att på det sättet ständigt föra en dialog med eleverna om studiero i förhållande till det lärande som förväntas och i vilken utsträckning eleverna har förutsättningar att använda tiden till det som avses.

Ingen av de intervjuade rektorerna ger uttryck för att de har omfattande problem med studieron i sina respektive skolor.

Rektorerna för grundskolor med lågt socioekonomiskt index redogör för att deras bild är att det råder studiero på skolan i det avseendet att de har tysta klassrum men en av dem säger samtidigt att en tyst klass inte behöver vara detsamma som en trygg klass. Enstaka elever kan vidare skapa oro i en grupp som påverkar studieron.

Gymnasierektorerna på skolor med höga antagningspoäng är samstämmiga i att studieron är god på skolan och att bristande studiero sällan är ett problem, även om eleverna kan uppges motsätta i elevenkäter. En rektor uttrycker att de däremot kan ha svårt att få gehör för diskussioner om exempelvis mer varierad och kvalitativ undervisning eftersom eleverna i första hand är intresserade av att veta vad som förväntas av dem för att de ska nå eftersträvt betyg. En annan rektor framhåller att de, snarare än studiero fokuserar på hållbart lärande i form av psykisk hälsa, som exempel lyfts fram att eleverna kan känna hög stress och ha höga prestationskrav, vilket inte alltid syns eller kommer till uttryck i klassrummet.

Relationen mellan främjande, förebyggande och åtgärdande arbete

Flera rektorer uttrycker att det behöver finnas strukturer för trygghetsarbetet och en grundläggande trygghet hos eleverna för att kunna arbeta med kvaliteten i undervisningen och andra aspekter med mer bäring på studieron. En rektor uttrycker att tryggheten är grundläggande och en viktig utgångspunkt för att eleverna ska kunna prestera, och konstaterar därmed att förutsättningar för studiero skapas som en följd av trygghet. På liknande sätt ger en av rektorerna inom grundskolan exempel på att skolan tidigare hade stora utmaningar avseende trygghet och studiero och att de i det läget var tvungna att prioritera trygghetsfrågor. När skolan sedan hittat former och rutiner för trygghetsarbetet och tryggheten ökat var det möjligt att arbeta med mer undervisningsnära frågor.

Rektorerna redogör överlag för att skolorna främst arbetar förebyggande och främjande i trygghetsarbetet även om det, som en rektor uttrycker, är lätt att hamna i en upplevelse av att tonvikten ligger på det åtgärdande när man står i det.

Systematiskt kvalitetsarbete avseende trygghet och studiero

Samtliga rektorer beskriver att de har fungerande processer på skolorna för att systematiskt följa upp och analysera tryggheten hos eleverna. I intervjuerna framgår att skolorna generellt sett har en bättre systematik i arbetet med trygghet än med studiero även om

det framkommer exempel på skolor som hittat fungerande systematiska former kring bägge områden. Några rektorer uttrycker att de sett ett behov av att öka systematiken i arbetet med studiero och satt igång ett sådant arbete på skolan. Några rektorer uppger också att de haft resultat i skolenkäten gällande studiero som gjort att de velat skaffa sig en mer fördjupad bild av hur eleverna uppfattar studieron vid skolan och därmed följt upp enkätresultaten med elevintervjuer för att skapa en tydligare bild.

Flera rektorer uttrycker ett behov av att i högre utsträckning än i dag analysera studiero kopplat till undervisningen i termer av vad som händer i klassrummet och lärarnas ledarskap. De ger samtidigt uttryck för att den typen av analys riskerar att uppfattas som mer personbunden och därmed mer känslig. De menar att det ligger en utmaning i att förskjuta fokus till att arbeta systematiskt med undervisningens kvalitet då det kan uppfattas som utpekande av enskilda lärare. Det framförs därför att det är viktigt att en sådan analys görs på organisatorisk nivå.

Stöd och styrning

De intervjuade rektorerna ger överlag få exempel på såväl styrning som stöd från utbildningsförvaltningen som specifikt kan kopplas till trygghet respektive studiero. Det främsta exempel som kommer upp är det socioekonomiska stödet som ett styrsystem, men några rektorer ger också exempel på att styrningen i huvudsak sker genom uppföljningen i tertiärrapporter och därmed tenderar att bli av kontrollerande karaktär, vilket riskerar att medföra att bilden blir förskönad eller i värsta fall missvisade. En rektor ger också uttryck för att styrningen ofta kan inbegripa alltför många områden och ser behov av ett mer långsiktigt fokuserat arbete kring några få prioriterade frågor.

Vad gäller stöd från förvaltningen lämnar några rektorer positiva exempel på stödfunktioner som de använt sig av exempelvis i elevhälsoarbetet och vid HR-frågor. Det framkommer också i vissa intervjuer en efterfrågan på en högre grad av nätverksbetonat samarbete för att sprida goda exempel och lära av varandra i högre utsträckning.

Flera rektorer ger i intervjuerna på olika sätt uttryck för ett behov av ett ökat stöd från förvaltningen vad gäller de elevärenden för vilka skolan bedömer att de vidtagit alla tänkbara åtgärder utan tillfredställande framgångar.

Ett annat exempel som framkom kring behov av stöd avseende trygghet var stöd kring säkerhetsfrågor såsom utformning av plan för inrymning vid pågående dödligt våld. Även bristen på videoövervakning och skalskydd vid skolorna, där obehöriga lätt kan röra sig i lokalerna, lyftes som en aspekt att beakta på central nivå ur trygghetssynpunkt.

Rektorerna i grundskolan ger i hög grad uttryck för att de har ett gott samarbete med exempelvis socialtjänsten och Polisen. Denna bild är annorlunda vad gäller gymnasieskolorna. Det framkommer visserligen exempel på visst samarbete med närpolis och socialtjänst men rektorerna inom gymnasieskolorna ger samtidigt uttryck för svårigheten att samverka med socialtjänst och Polis. Givet att eleverna kommer från såväl olika stadsdelar som kommuner försvåras förutsättningarna för långsiktiga samarbeten.